

Het bestuur van de VLG wil u graag periodiek op de hoogte houden van de activiteiten en nieuwsberichten van de vereniging. Met de VLG-Nieuwsbrief willen we aandacht besteden aan verenigingsnieuws, aan recent verschenen publicaties, nieuws vanuit het wetenschapsgebied, aan evenementen, tentoonstellingen en lezingen/symposia, en aan berichten van zusterverenigingen. We nodigen ieder van harte uit om gebruik te maken van de mogelijkheid om via deze Nieuwsbrief en de website aandacht te vragen voor (de stand van zaken betreffende) hun onderzoek en te attenderen op zaken die interessant zijn voor de leden van de VLG.

Vooraf

Dit is een dubbeldik *Kerstnummer* geworden, om rustig in rond te struinen rond Kerst en Oud en Nieuw. Het bevat uitgewerkte verslagen door Hans Mol van de inspirerende bijeenkomsten die het bestuur in het najaar 2025 heeft georganiseerd. Zeer de moeite waard om nog eens na te lezen. Daarnaast is er een belangrijk verslag van een conferentie over historisch agrarisch roerend goed door Anna Groentjes dat ons nog eens bewust maakt van deze bronnen, maar ook de kwetsbaarheid ervan en de problemen bij het bewaren en toegankelijk maken ervan. En dan zijn er maar liefst twee verslagen van het twee-jarlijks *European Rural History Conference* – de belangrijkste bijeenkomst voor agrarische historici. Het ene is geschreven door twee jonge historici Amber Strickwold en Anna Teijeiro; de tweede door Piet van Cruyningen.

Daarnaast is er het gebruikelijke nieuws uit het wetenschapsgebied dat nog eens duidelijk maakt hoe levend ons wetenschapsgebied is. Deze jaarwisseling mogen we zelfs niet klagen over tentoonstellingen die de moeite waard zijn.

Tenslotte bevat ook deze nieuwsbrief weer een uitgebreid signalerings-deel van allerlei nieuwe boeken en artikelen.

Het volgende nummer zal *half februari 2026* verschijnen met informatie over de voorjaarsbijeenkomst. Misschien zet deze decembermaand u aan tot terugblikken: bijvoorbeeld wat was het beste boek/artikel van 2025 op ons terrein dat u gelezen of gebruikt hebt, of misschien wel de vijf beste? Wat heeft dit jaar uw ideeën over ons belangstellingsgebied sterk veranderd, of was 2025 een jaar uit een dozijn? Aarzel niet uw gedachten hierover op papier te zetten en mij toe te sturen: anton@antonschuurman.eu.

Inhoudsopgave Nieuwsbrief no.12

- Verenigingsnieuws p. 3
  - Verslag van de excursie naar het Utrechtse Kromme Rijngebied/Lingegebied p. 3
  - Verslag van de studiemiddag: *HISGIS en rurale geschiedenis* p. 9
  - Pim Kooijprijs 2025 p. 15
  - Over de website VLG p. 15
- Nieuws vanuit het wetenschapsgebied p. 16
  - Food and Agricultural History Network p. 16
  - ICAG-seminaries p. 16
  - Nieuw network p.17
  - Verslag - *Samen werken aan de toekomst van roerend agrarisch erfgoed* p. 18
  - Verslag - *Rural History 2025 (7th EURHO Conference) – Coimbra, Portugal 9-12 September* p. 21
  - Verslag - *Een kleine geschiedenis van de European Rural History Conference* p. 22
  - Lezingen/Conferenties p. 26
  - Ander nieuws (promoties, scripties) p. 27
  - Tentoonstellingen p. 28
- Apparaat voor Groene Geschiedenis - Signaleringen p. 30
  - Nederland en België p. 30
  - Buitenland en algemeen p. 46
  - Websites p. 51
  - Podcast / Blog / TV-streamingdienst p. 52
- Ledenservice p. 53
- Over deze VLG-Nieuwsbrief p. 54

Verenigingsnieuws

Voorjaarsbijeenkomst 2026: Verleden, heden en toekomst van *Commons*

Op donderdag 26 maart 2026 zal onze voorjaarsbijeenkomst (voorafgegaan door een algemene vergadering) plaatsvinden. Plaats van samenkomst zal wederom het RCE te Amersfoort (*Smallepad 5*) zijn, in de Kinderdijkzaal. Het thema van de bijeenkomst zal zijn *Verleden, heden en toekomst van Commons (Gemene gronden)*. De algemene ledenvergadering zal om 12.30 beginnen. Nadere informatie in de volgende nieuwsbrief.

Noteer het in ieder geval vast in uw agenda. Het is een belangrijk historisch thema met maatschappelijke en hedendaagse implicaties.

Verslag najaarsexcursie 2025, vrijdag 17 oktober naar de Vijfheerenlanden en het Kromme Rijngebied

Hans Mol

De jaarlijkse excursie voerde ons deze keer voor drie verschillende thema's langs Waardenburg, Amerongen, Langbroek en Werkhoven. We waren met niet minder dan 48 deelnemers. 's

Griendcultuur en de exploitatie van eendenkooien

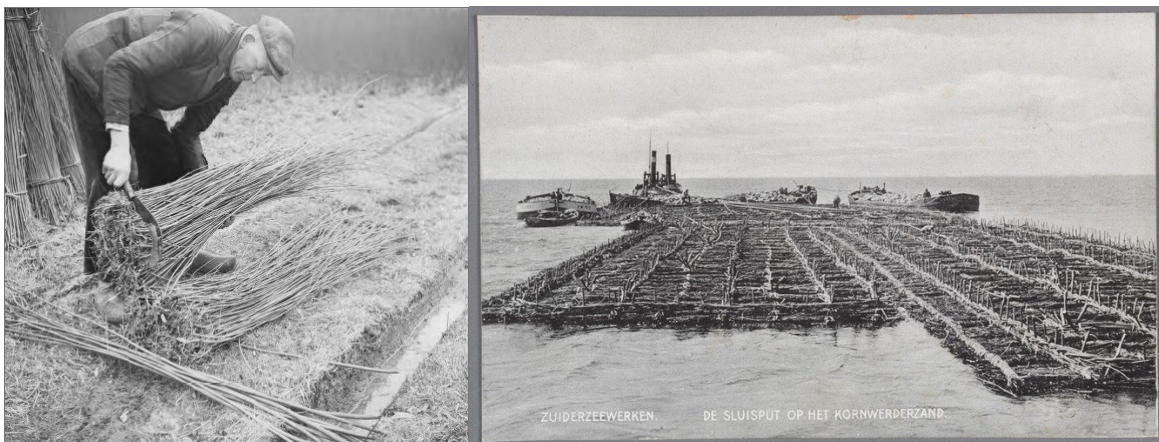
Ochtends stond de griendcultuur centraal, tegelijk overigens met de voormalige exploitatie van eendenkooien. Na het vertrek bij station Driebergen-Zeist reden we met de bus over de Lekbrug bij Vianen, naar het natuurterrein van Staatsbosbeheer onder Waardenburg, even ten zuidwesten van het verkeersknooppunt Deil. Daar werden we bij het bezoekerscentrum vriendelijk ontvangen met koffie. Gelukkig was het goed weer zodat we in twee groepen op pad konden gaan: de ene groep onder begeleiding van de historische griendenspecialist Berco Hoegen – hij werkt aan een dissertatie erover bij Petra van Dam –, de andere met SBB-medewerker een eendenkooikenner Paul Suurmond. Omdat er geen tijd was om nog te wisselen was het voor de deelnemers een kwestie van kiezen.

Ik ging zelf mee in de club van Berco Hoegen (zie foto), waarvan van tevoren [deze presentatie](#) aan de deelnemers was gestuurd. Er moet wel bij gezegd worden dat de ter plaatse aanwezige grienden: stammen die op kniehooft steeds geknot moeten worden, als 'hoogbejaard' te omschrijven zijn, simpelweg omdat ze lang niet meer elk jaar bij gehakt worden. Toch konden de deelnemers zich er wel een voorstelling bij maken. We kregen aldus veel mee over de griendcultuur, die met name in de komgronden en lage oeverwallen in het Middelnederlandse rivierengebied tot aan Wereldoorlog II een grote verspreiding heeft gekend. De productie en toepassing van wilgentenen heeft er aan duizenden mensen werk bezorgd. Denk aan het telen, hakken, snijden en opbossen van de wilgentenen en natuurlijk ook aan het vlechten van manden, matten en zinkstukken. Interessant was dat tot de komst van het plastic vooral in de industrie behoefte was aan diverse soorten gevlochten manden: voor gist, vis, textiel, bouten en

moeren. En denk ook aan de omhulsels voor drankflessen en hoepels voor haringvaatjes.

Berco lichtte toe dat het buitengewoon zwaar werk was om de talrijke soorten wilgen (schietswilg, katwilg, bittere wilg enz.) – elk met eigen kwaliteiten die voor bepaald vlechtwerk gevraagd werden - met allerlei soorten hakmessen en bijlen te lijf te gaan. Qua productie leverden hakgrienden ca. 900-1000 bossen hoephout per ha en 4000-4500 bossen Hollands rijshout. Uit snijgrienden konden per ha 1100 jonge bossen, 500 middenleeftijd bossen en 300 bossen aan oude tenen gehaald worden. De organisatie en kapitaalverschaffing op het hoogste niveau was in handen van ‘griendbaronnen’. Zij stuurden aannemers aan met ploegbazen, die dan elk weer dagloners tijdelijk voor de klussen aannamen. Hard lichamelijk ploeterwerk, vaak een hele week de natte rimboe in.

Het opbossen van wilgentenen (links). Rijshout verwerkt in zinkstukken voor de Afsluitdijk (rechts)

Om kwart over twaalf stapten we met zijn allen weer de bus in, om via Kesteren en de brug bij Rhenen uit te komen bij restaurant de Koning van Denemarken in Rhenen. Daar genoten we van een stevige lunch met zowel een kroket als een omelet op smakelijk bruinbrood.

Tabakscultuur

Vervolgens voerde de bus de groep naar het Historisch Museum van Amerongen, met zijn expositie over de tabaksteelt. Omdat niet iedereen daarin paste, splitste het gezelschap zich in tweeën. Eén deel kreeg eerst uitleg van Ben Groeneveld over de tabaksteelt in de nabijgelegen Napoleonschuur, terwijl het andere deel in het museum voorgelicht werd door twee vrijwilligers. Na een half uur konden we omwisselen. Dat verliep prima, zodat ieder uitgebreid kennis kon verwerven over de geschiedenis in grote lijnen alsook over de teeltpraktijk plus de verwerking van het product. Duidelijk werd dat de tabaksteelt net als de griendcultuur een behoorlijke omvang heeft gekend en evenzeer een aantal eeuwenlang duizenden gezinnen een inkomen heeft bezorgd.

Geïntroduceerd in het midden van de zeventiende eeuw heeft het behalve bij Amersfoort zich vooral aan de zuidhelling van de Utrechtse stuwwal ontwikkeld op de enk- of enggronden Amerongen, Elst en Rhenen. Dit vanwege het (warme) microklimaat daar en omdat de aanwezige oude zavelakkers er zich goed voor leenden. Vruchtwisseling was niet nodig. De tabak kwam elk jaar op en werd op bedden geteeld, overigens wel op kleine vierkante percelen die door vlechthagen omzoomd werden om ze tegen windvlagen te beschermen. De topbladeren werden als 'bestgoed' geplukt voor de betere tabak, de kwalitatief minder goede midden- en onderbladeren werden onder meer tot omhulsel of dekblad van sigaren bestemd. Vóór de uiteindelijke verwerking, door kerven, in pruim- en rooktabak (pijpen en sigaren) moesten de bladeren natuurlijk worden gedroogd in tabaksschuren, wel soms met het risico van broei. Daartoe werden ze aan stokken (hanken) geregen, die naast elkaar konden hangen. Van de tabaksschuren, die op den duur een gemiddeld maat kregen van ca. 20 bij 8 meter, blijken er nog relatief veel bewaard gebleven te zijn. Naast water was een stevige bemesting van groot belang voor de teelt. Behalve de door de nabije schaapskudden betrekkelijk ruim voorradige schapenmest was duivenmest zeer gewild. Er werd ook wel geëxperimenteerd met guano en later met kunstmest.

Tabaksoogst in de 19de eeuw

Op de keper beschouwd was de tabaksteelt met de bijbehorende nijverheid een intensief bedrijf, dat veel meer handen werk gaf dan de oudere akkerbouw die zich had gericht op de productie van broodgraan. Dat blijkt als men bedenkt dat rond 1850 een gezin van slechts 1 ha tabaksland kon leven. Daar waren per jaar 12.000 mensuren voor nodig (18 maar zoveel als bij de graanteelt). Geen wonder dat in de negentiende en vroege twintigste eeuw de dorpen Amerongen, Elst en Rhenen een flinke bevolkingsgroei doormaakten, waarbij ook tal van nieuwe schuren binnen de bebouwde kom verschenen. Er was daarbij ook sprake van een bloeiende toeleveringsindustrie, zoals van houtproducenten voor de windschermen bijvoorbeeld. De teelt deed het net als de griendcultuur nog goed tot aan Wereldoorlog II. Nadien had men te kampen met virussen, maar

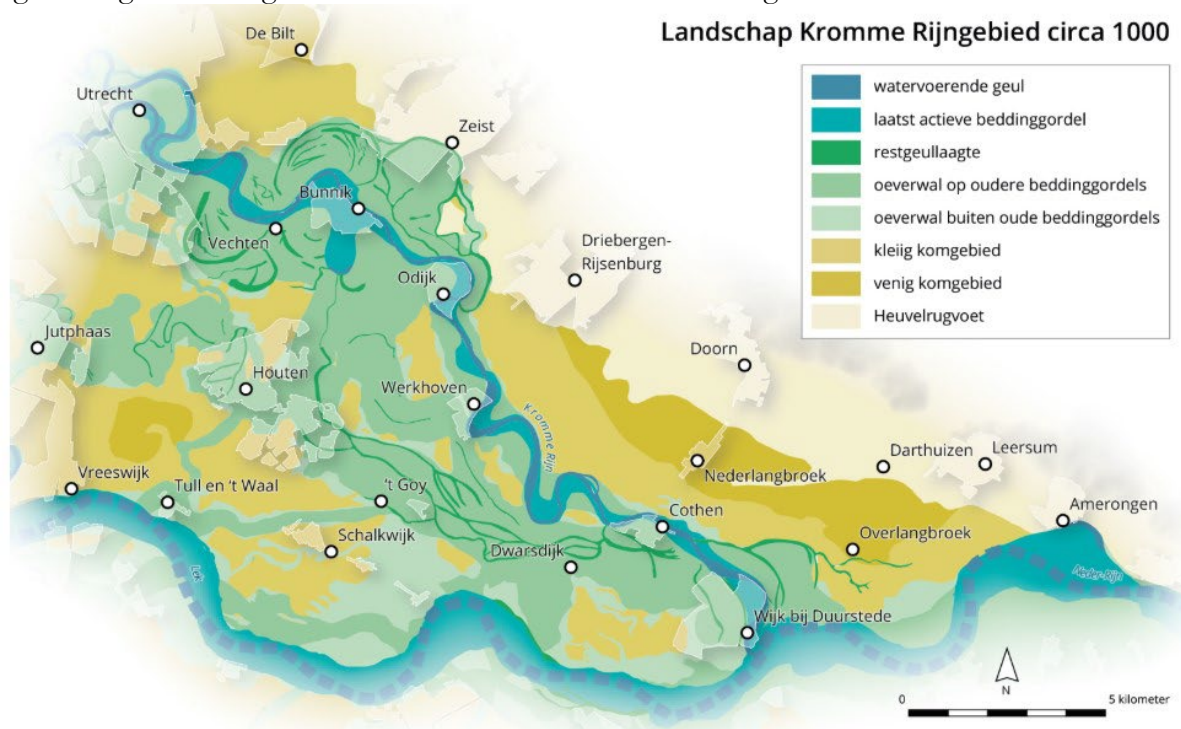
afgezien daarvan bleek het bedrijf geen toekomst meer beschoren door de steeds sterker wordende concurrentie uit de (sub-) tropische landen, die betere kwaliteiten konden leveren.

Tabaksbladeren na de oogst op stokken geregen en daarna te drogen gehangen

Historische geografie van het Kromme Rijngebied

Nadat de groepen gewisseld waren en elk het tweede deel van het verhaal te horen had gekregen verzamelde het gezelschap zich weer in de grote zaal van de Napoleonschuur, alwaar Ad van Bemmelen, kenner van het Kromme Rijngebied, met een powerpoint-presentatie de fysische en historische geografie van zijn streek uit de doeken deed. Kenmerkend is een soort drieslag van bodems. Door het zich steeds verleggen van de stroomgordel van de Rijn vinden we hier midden in het gebied diverse oeverwallen naast en verweven met elkaar, met een zavelstructuur. Deze zijn al vroeg bewoond geraakt en kregen dus een onregelmatige oud land-blokverkaveling. Hierop vindt men dorpen als Cothen, Werkhoven en Odijk. Daarnaast is er dus aan de noordzijde de omhooggaande helling van de Utrechts heuvelrug. Daartussen, en daarbuiten aan de zuidzijde, treft men vanouds venige komgronden en broeklanden, die in de 11de eeuw en later voor agrarisch gebruik ontgonnen werden in een strokenverkaveling.

Ad van Bemmelen lichtte het belang toe van de afdamming van de Kromme Rijn in 1122. De Rijn had toen al heel wat debiet verloren aan de IJssel, de Waal en de Lek, waardoor er weinig water meer via Vecht en Oude Rijn hoefde te worden afgevoerd. De dam bij Wijk maakte een grootschalige ontginning van de venen mogelijk. Aanleg van die dam betekende overigens dat er ook dijken langs de rivier moesten worden aangelegd, van Amerongen tot Vreeswijk. Maar toen was de veenontginning toch al een eindje op streek, zowel aan de noord- als aan de zuidzijde van de Kromme Rijn, omdat uit kadaster- en andere kaarten blijkt dat strookpercelen bij Wijk een eind onder de dijk doorliepen. Die ontginningen moeten snel verlopen zijn. Waarschijnlijk was het hele gebied, op wat onrendabele stukken na, rond 1200 geheel ontgonnen en in cultuur gebracht.

Na zo de nederzettingsgeschiedenis in lange lijnen te hebben meegekregen, konden we vanuit de bus de ontwikkeling visueel in het landschap proberen te volgen. Vanaf Doorn op de heuvelrug reden we naar Langbroek om op het centrale kruispunt bij de kerk linksaf langs de Langbroeker Wetering te gaan, die als de as van de broekontginning kan worden beschouwd. Dat was wel een toer met een grote bus. Aan weerszijden waren goed de veenstroken te zien, alsook op verschillende plaatsen een paar fraaie landgoederen, zoals Sterkenburg en Groenenstein. Aan het eind bleken we niet naar het zuiden te kunnen draaien, zodat we – met dank aan de chauffeur – voorzichtig moesten keren om de Wetering van de andere kant te bekijken. Daarna konden we linksaf slaan richting Werkhoven, al waar het rivierlandschap met de oeverwallen – geschikt voor fruitteelt – zich voor ons ontvouwde. Hier waren de wegen bochtig en was ook de smalle loop van de Kromme Rijn nog te bewonderen.

Poortgebouw op een brug, van landgoed Groenenstein (links). De Kromme Rijn bij Werkhoven (rechts)

In Werkhoven aangekomen konden we in de herberg het *Wapen van Werkhoven* nog van een drankje en een hapje genieten, om de dag te besluiten. Om kwart voor zes was er dan de korte terugreis naar station Driebergen-Zeist. Daarbij nam de organisator even de tijd om de sprekers/begeleiders van harte te bedanken voor hun inzet en kundige toelichtingen. Uiteraard werd ook de chauffeur lof toegezwaaid voor het kundige vervoer. Even over zes leverde die ons dan af bij het station, waarna elk zijns weegs ging. Al met al een mooie en leerzame dag.

Verder lezen / Literatuur:

S. Bierens de Haan, *De sociaaleconomische ontwikkeling van de griendcultuur en haar verwerkende industrieën in Nederland van 1900 tot 1950*. Doctoraalscriptie Universiteit van Utrecht 1987.

F.J. Weijs, *Een ambacht met riet, biezen en griendhout* (Lisse 1993).

Th. Westerhout, *Met kist en bult de Biesbosch in* (Werkendam 1996).

B. Groeneveld, 'Heeft Zuidoost-Utrecht er wel of geen tabak van? Een onderzoek naar de invloed van eeuwenlange tabaksteelt op het landschap van de Zuidoostelijke Utrechtse Heuvelrug', *Tijdschrift voor Historische Geografie* 9 (2024) 300-320.

B. Groeneveld, *Een tropisch gewas in Zuidoost-Utrecht Een onderzoek naar de invloed van tabaksteelt op het landschap van Amerongen, Elst, Remmerden en Rhenen (Zuidoost-Utrecht) van 1640 tot nu*. Masterscriptie Landschapsgeschiedenis RUG 2023 (te downloaden via de site van de sectie Landschapsgeschiedenis).

Roessingh, H.K., *Inlandse tabak: Expansie en contractie van een handelsgewas in de 17e en 18e eeuw in Nederland* (Wageningen 1976).

van Bemmél, 'De ontginning van Langbroek: van wildernis naar cultuurlandschap', *Het Kromme Rijngebied* 33 (1999) 2-22.

van Bemmél, *De Kromme Rijn. Waterstaat, onderhoud en gebruik vanaf 1600* (1996) (Houten 1996).

van Bemmél e.a. (red.), *De dam bij Wijk en het Kromme Rijngebied in de middeleeuwen* (Hiversum 2022).

Verslag van de studiemiddag HisGIS: Verbeterde opzet, voortgang en de betekenis voor de rurale geschiedenis, op 12 november 2025 op het IISG te Amsterdam

Hans Mol

De studiemiddag was georganiseerd door het KNAW *Humanities Cluster* en de Vereniging voor Landbouwgeschiedenis. Door te klikken op de titels in dit verslag komt u bij de presentaties die deze middag zijn gebruikt.

Als digitale toegang tot Nederlands oudste kadaster (1811-1832) is HisGIS een waardevolle kennisbron voor tal van historische disciplines. Gestart in de jaren negentig om de streekgeschiedenis en genealogie van dienst te zijn, is het voor veel gewesten stukje bij beetje uitgebreid tot een uitgebreid geo-systeem dat met allerlei soorten kaartmateriaal en datasets te combineren valt. Het werd ontwikkeld op de Fryske Akademy te Leeuwarden. Dat gebeurde in samenwerking met regionale kadastrale atlasstichtingen, archieven en erfgoedorganisaties, reden waarom de publieke ontsluiting een provinciale opzet kreeg. In 2015 nam het Humanities Cluster (HuC) van de KNAW deel aan de ontwikkeling ervan, met het oog op het nationale belang van het systeem, om na verloop van tijd jaren de gehele verantwoordelijkheid op zich te nemen. Het inzicht was toen al wel doorgedrongen dat een verbeterslag op HisGIS noodzakelijk was die moest leiden tot een meer uniforme landelijke basis, zowel qua data-invoer als voor de presentatie. De financiering om dit door te zetten bleek jammer genoeg lang onvoldoende, maar in 2023 kreeg het HuC dan toch een driejarige subsidie van het Ministerie van Onderwijs en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed om HisGIS van een nieuwe fundering te voorzien.

Voor de buitenwereld is dit tot dusver niet heel zichtbaar geweest, maar er is sindsdien veel werk verzet. De studiemiddag van 12 november 2025 gaf de medewerkers van het HuC de kans hun vorderingen te laten zien. Ze bood tevens een aantal onderzoekers van de Vereniging voor Landbouwgeschiedenis de gelegenheid om toe te lichten hoe en met welke resultaten ze HisGIS voor een uiteenlopend aantal thema's toepassen. De belangstelling was groot, met een kleine veertig bezoekers in de gehoorzaal van het IISG en een twintigtal anderen op Zoom-afstand.

Als eersten kwamen de organisatoren *Rombert Stapel* en *Thomas Vermaut* van het HuC-Geoteam aan bod, met een presentatie over de herontwikkeling én plannen voor de toekomst, onder de titel [HisGIS.nl anno 2025](#). Zij benadrukten eerst de onlosmakelijke samenhang tussen het kaartwerk en de registerdata. Vervolgens onderstreepten ze de noodzaak van het kwalitatief op peil brengen van de per regio geproduceerde data (de 'legacy'), alsook van een verbeterde toegang, qua duurzaamheid en gemak. Van groot belang daarbij is de inzet van vrijwilligers, op alle terreinen: van de invoer en controle van de registerdata tot het geo-refereren en het controleren en inkloppen van de registergegevens.

Tot slot gunden ze de deelnemers een preview-blik op de nieuwe website, die nu voor heel Nederland wordt opgezet, met als basis de Open Street Map met allerlei layers, waaronder die van alle minuutplannen.

Een blik op (een deel van) de nieuwe viewer (hier Utrecht centrum)

Mocht die op afzienbare termijn kunnen worden gelanceerd dan zou dat een enorme verbetering zijn. Beloftevol daarbij was ook de aankondiging dat heel Noord-Holland binnenkort op de site kan worden geplaatst. Drie vijfde van Nederland is nu beschikbaar. Het wachten is nog op Zuid-Holland, grote delen van Noord-Brabant en ook Limburg.

PROVINCIE Groningen
KANTON Ludhorn
GEMEENTE Adward

No. 5bis

(Beknopt bij de instructie van den 5 Febr. 1826; N°. 74 Kadaster).

TABEL van berekening der onzuivere opbrengst van de oogsten van bouw- en hooilanden, alsmede der te doene aftrekkingen, om tot de zuivere belastbare opbrengst te geraken.

MIDDELBARE MARKTPRIJS op de markt van Groningen over de jaren 1812 -- 1826, na aftrek der twee hoogste en twee laagste jaren.

PRIJS DER NEDERLANDSCHE MUDE (NIEUWE MAAT).							PRIJS VAN 100 NEDERLANDSCHE FONDEN (nieuw gewigt).			
Zaai- of gerst.	Tarwe.	Mast- luin.	Rogge.	Haver.	Boonen.	Koolzaai.	Hooi 1 ^{ste} kwaliteit.	Hooi 2 ^{de} kwaliteit.	Klaver- voeder.	Klaver- zaad.
4.13	8.31	1.	5.50	2.25	5.25	10.16	27.48			

Anmerking. De kosten van vervoer naar de markt moeten begrepen worden onder de laatste soort der hieronder vermelde aftrekkingen op de onzuivere opbrengst.

Meest gebruikelijke opvolging van bebouwing van iedere klasse bouwland.

Openingsblad van Tabel 5bis, voor een regio in Groningen

De volgende bijdrage werd geleverd door *Kasper Veldhuis* en *Wietse Karst*. Zij hebben zich als studentassistenten bij het HuC gestort op [De ontsluiting van de tariefinformatie per gemeente](#). Dat zijn de gegevens die ter voorbereiding van het karteren en invoeren van de kadastrale registratie zijn verzameld voor het per categorie juist en rechtvaardig vaststellen van de tarieven voor de grondbelasting. Deze moesten door schatters worden ondergebracht in de zogenoemde **tabellen 5 en 5 bis**. De betreffende informatie is door het Kadaster na gedane zaken regionaal gearcheveerd, maar veel ervan is op enig moment verdwenen of vernietigd. Het blijkt dus een heel zoek om uit te vogelen wat er allemaal nog rest. En dat is bijzonder de moeite waard, zo bleek uit de presentatie. Zo is in genoemde (commentaren op de) tabellen veel aandacht besteed aan het grondgebruik en de kwaliteit, vruchtbaarheid, dikte van de bodem en de ondergrond daarvan, alsook aan de aard van de bebouwing. Een sprekend voorbeeld betrof een schets van huizen en hun bewoners in Oosthuizen bij Edam, met onder klasse 8: 'arbeiderswoningen meerendeels in hout en met riet gedekt, slechts één kamer hebbende en waarboven een vlierinkje is'. Tot dusver zijn de bestanden van Noord en Zuid-Holland en Noord-Brabant gevonden en bijeengebracht, plus kleinere gedeelten van Zeeland, Utrecht, Groningen en Friesland (de eilanden). De sprekers riepen aan het slot ieder op archiefvondsten van 5 en 5 bis aan hen te melden.

Na een korte pauze was het dan aan de landbouwhistorici om als data-gebruikers op het nut van de HisGIS-bestanden in te gaan. *Juliette Standt*, extern promovenda middeleeuwse geschiedenis te Leiden, beet de spits af met een lezing onder de titel [Het belang van het oudste kadaster voor de studie van de hoven en horige erven van de graaf van Gelre in de IJsselvallei en de Achterhoek](#). Zij liet zien hoe HisGIS, met de beschikbare, in eigen GIS-omgeving te manipuleren data, haar

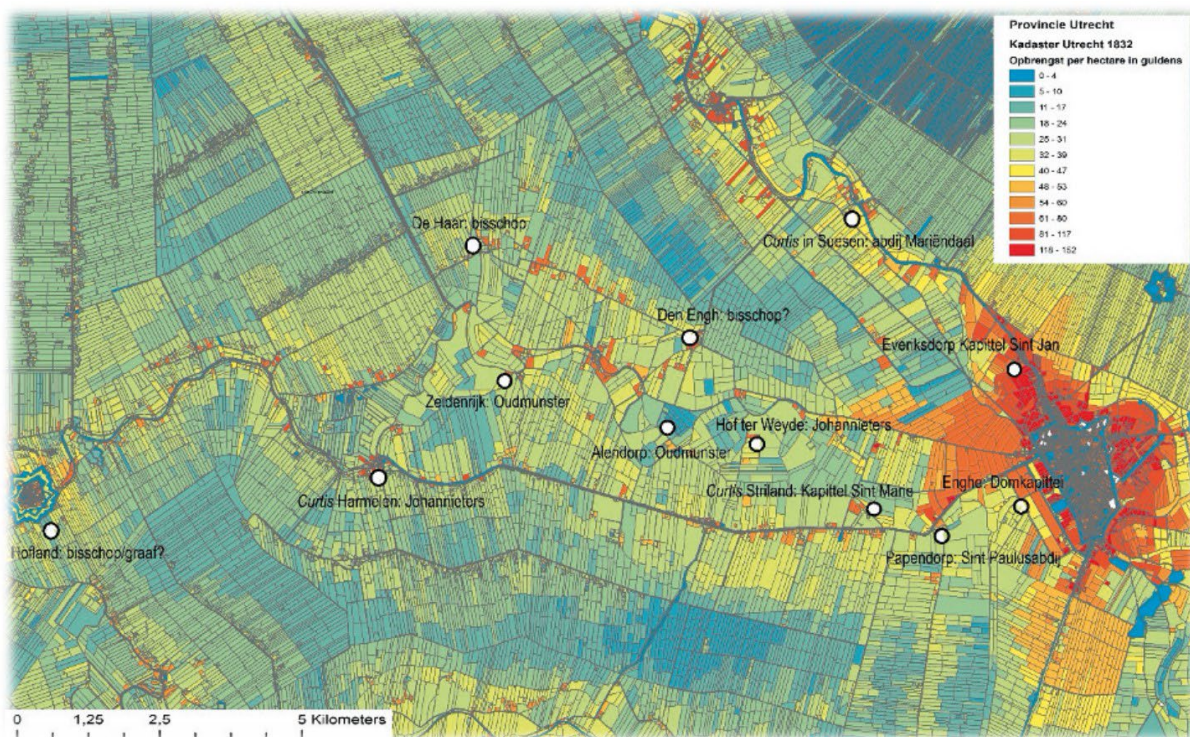
helpt greep te krijgen op de domeinhoven uit de periode 1000-1300; hoven die de graaf van Gelre verwierf om zijn territoriale macht te vormen en uit te breiden. In beginsel gaat het daarbij om lokalisatie en reconstructie van het bezit, door – zij het niet zonder hindernissen – een koppeling tot stand te brengen tussen de situatie van 1832 en die van de volle middeleeuwen, bijvoorbeeld via leenakteboeken en landmeterskaarten. Men zou dit retrogressief onderzoek kunnen noemen. Het gaat haar daarbij in het bijzonder om de hoven langs Rijn en IJssel en in de Achterhoek. Ze schetste de verschillende typen domeinhoven met de bijbehorende individuele hoeven van horige gebruikers. Evident is dat HisGIS een handig hulpmiddel is om een goed beeld van de geografische concentratie en spreiding te verkrijgen, ook van een vol-middeleeuws fenomeen.

Voorbeeld van een hofaanduiding op een 18de-eeuwse landmeterskaart

Jan Huiting, die nu als onderzoeker verbonden is aan de Wageningse Universiteit, sloot daar mooi op aan in zijn bijdrage over [Utrecht als casus voor het onderzoek naar zes eeuwen grondwaardering](#). Hij greep om te beginnen terug op visueel kadastermateriaal uit zijn nog recente proefschrift bij Theo Spek en Dick de Boer over de nederzettingsgeschiedenis van het Oude Rijngebied bewesten Utrecht vóór 1800. De daarin getoonde en aan elkaar gekoppelde situaties uit opnames van hoogtekaart, geomorfologische kaart, bodemkaart, en 1832 HisGIS grondwaardering tonen alle hetzelfde patroon van rijke stroomruggen met overgangszones ertussen en armoedige veenkomgronden ernaast. Deze waarneming roept als vanzelf de vraag op hoe oud de verschillen in waardering tussen de zones kunnen zijn. Op grond van het rijke archiefmateriaal dat voor de provincie Utrecht bewaard bleef en dat makkelijk aan het Kadaster van 1832 te koppelen is, stelde Jan vast dat – teruggaand in de tijd via onder meer morgengeldboeken van 1501 en hoevenlijsten van rond 1300 – er al sinds het eind van de

veenontginningen sprake was van ‘goede en slechte morgens’ voor het rechtvaardig heffen van de grondbelasting. Grond van mindere kwaliteit – aan te wijzen op basis van lage pachtwaarden – hoefde minder af te dragen dan rijke grond. De bodemdaling van het veenland, die vermoedelijk al snel na de ontginning in de elfde eeuw was ingetreden, lijkt daarin een belangrijke factor zijn geweest.

De stroomrug- en komgronden in Rijnregio bewesten Utrecht met de bodemwaardering, qua opbrengst per ha, met intekening van hoven uit de vroege en volle middeleeuwen

Na de thee- en koffiepauze kwam *Merijn Knibbe*, economisch-historicus en penningmeester van de VLG, aan bod. Hij werkt aan een boek over [de hooibouw in Nederland tussen 1511 en 1973](#). Aan de hand van een romantisch schilderij van Johannes Marius ten Kate over de hooioogst op Marken waarop alleen vrouwen en oude mannen – de vissers waren op zee – als werkers te zien zijn, introduceerde hij het reusachtige belang van de hooiproductie, -consumptie en -handel voor onder meer het transportwezen en de landbouwsector in het tijdperk vóór de mechanisatie. Daarna liet hij met tal van HisGIS-gegenereerde kaarten zien hoe het systeem hem antwoord gaf en geeft op vragen naar de ligging van de hooilanden, hun oppervlakte, verkaveling, waarde, eigenaren en de vaarwegen ernaar toe. Boeiend daarbij was een exposé over de casus Ameland met zijn duizenden kleine hooilandpercelen op de zogenoemde grieden en mieden. Duidelijk werd dat de extreme verkaveling met overal kleine stukjes dezelfde eigenaar terug met gaan op een bewust spreidingsbeleid dat aantasting van grote eenheden bij overstromingen moest voorkomen.

Hooioogst op Marken, schilderij ca. 1890 door J.M. ten Kate (copyright Simonis en Buunk)

De laatste spreker was *Bervo Hoegen*, tot voor kort als ecooloog werkzaam bij Staatsbosbeheer, maar sinds 2023 actief op het terrein van de landschapsgeschiedenis. Hij bereidt als buitenpromovendus een dissertatie voor over de **griencultuur** in Nederland. [HisGIS en het onderzoek naar de griencultuur in Utrecht en de Vijfheerenlanden](#) was de titel van zijn lezing. Hij moest zijn voordracht over de toespitsen op het gebied rond **Vianen en Culemborg**, simpelweg omdat HisGIS wat de grienden betreft in de oeverlanden en de komgronden van het riviereengebied tot dusver alleen voor die regio beschikbaar is. Na een korte inleiding over het onderwerp liet hij aan de hand van een aantal deelthema's zien wat het systeem aan info biedt over bijvoorbeeld de oppervlakte, precies productieplekken, de typen grienden met hun uiteenlopende benamingen (wilgenbos en hakhout), en de eigenaars. In die laatste categorie komen diverse direct belanghebbenden naar voren zoals bakkers en grote waterstaatsaannemers (die rijshoutmatten nodig hadden), maar ook renteniers en andere beleggers.

Met dat al hebben de sprekers het publiek prima weten te boeien, getuige ook de vele vragen die aan hen werden voorgelegd, zowel na ieders voordracht als in de pauzes en bij de borrel. De belangstelling voor HisGIS en de interesse om het systeem ook in het eigen onderzoek toe te passen, zal er vast door toegenomen zijn. Aan het slot kon Rombert Stapel dan ook terugzien op een geslaagde studiemiddag, die – mogelijk weer voor een andere doelgroep – voor herhaling vatbaar is. Wie een en ander nog eens nader wil bekijken kan op de website van de VLG de pdf's

van de presentaties in beeld krijgen, onder de rubriek Nieuws en de subrubriek daarvan:

[Verslagen van conferenties en bijeenkomsten.](#)

Hans Mol

Griendwerker met verschillende soorten hoephout

Pim Kooij-prijs 2025

Inzendingen voor de **Pim Kooij-prijs 2025** kunnen tot en met 31 december 2025 opgestuurd worden naar de secretaris van de VLG. De winnaar wordt bekend gemaakt op de voorjaarsvergadering van donderdag 26 maart 2026 te Amersfoort.

Website van de VLG

Onze website is dit najaar verhuisd naar een andere webhost met behoud van ons adres zodat u daarvan niets hebt gemerkt, hoewel het veel voeten in de aarde heeft gehad en het noodzakelijk was geworden omdat onze oude webhost geen service meer verleende en onbereikbaar was. We hebben daarbij wel hulp van derden moeten inroepen en al met al heeft deze verhuizing de VLG niet alleen veel tijd, maar ook noodzakelijk geld gekost.

De Nieuwsbrief verschijnt met grote tussenpozen. Voor het actuele nieuws en signaleringen van literatuur, bronnen, sites kunt u het best de website bezoeken: www.landbouwgeschiedenis.nl. Alles wat uiteindelijk in de nieuwsbrieven terechtkomt, wordt daar eerder geplaatst. Bovendien bevat de website ook meer informatie over de geschiedenis van onze vereniging, alsmede belangrijke documenten als de statuten.

Nieuws vanuit het wetenschapsgebied

Verwante organisaties

Food and Agricultural History Network

The Food and Agricultural History Network is a network for (especially young) researchers in this field, who present and discuss their own work as well as that from other scholars and new books. It is established a few years ago by Amber Strickwold (UU) and Anna Teijeiro (VU)

February 16th (15.30-17.00) **Antonia Weiss** (WUR) and **Sanne Steen** (Erasmus University) will discuss their respective researches into urban agriculture. We will dive into this topic from the early modern to today!

For the latest information go to the website: fahn.nl.

ICAG-seminaries

De ICAG-seminaries worden (meestal) georganiseerd als online webinars. Na inschrijving krijg je de nodige instructies toegestuurd.

Ben je geïnteresseerd maar kan je niet deelnemen? De seminars worden integraal opgenomen en kunnen herbekeken worden.

Houd ook hiervoor onze website in gaten.

Maandag 23 februari 2026. Online ICAG-seminarie / MS Teams / 12u30 – 13u30.

'Stille waters: Vlasrootputten in het Land van Dendermonde en het Land van Waas'. Lies Vervaeke
(Regionaal Landschap Schelde – Durme)

Maandag 23 maart 2026. Online ICAG-seminarie / MS Teams / 12u30 – 13u30.

'De sojaboon door de wereldgeschiedenis: globalisering, grenzen en de ontwikkeling van een planetair product'. Prof. Matilda Baraibar (Södertörn Universiteit, Stockholm). Dit ICAG-seminarie wordt gehouden in het Engels.

Blijf op de hoogte: Schrijf je in op de [**ICAG-nieuwsbrief**](#) om uitnodigingen te ontvangen voor de ICAG-seminaries.

Nieuw Netwerk: The Dutch Colonial Environmental History Network

The Dutch Colonial Environmental History Network is an informal group of scholars and researchers in the Netherlands interested in the environmental history of the Dutch colonial period. This network focuses on the historical interactions between the Dutch and their environment, both in the Netherlands and in its colonial territories, and explores the consequences of these interactions.

Preliminary goal of this network: to inform the network members and share information on colonial population/ land use/ trade/ infrastructure data such as old maps, historical records, archives and such, but also exchange Library or Archive contacts through online repositories, workshops, analysis, reports, etc.

Verslagen van recente conferenties

Samen werken aan de toekomst van roerend agrarisch erfgoed

Anna Groentjes

Half oktober was **de derde editie van het Platform Erfgoed van techniek, arbeid en zorg** over roerend agrarisch erfgoed. Een onderwerp dat volop in beweging is en waarbij samenwerking tussen musea, liefhebbers en deskundigen cruciaal blijft. Want wie heeft de bijzondere objecten in collectie en wat weten we van deze objecten? En waar laat je als klein streekmuseum een hooischudder of aardappelrooier terwijl deze machines zoveel vertellen over de ontwikkeling van de Nederlandse landbouw van de 19^e en 20ste eeuw?

Het platform wordt georganiseerd door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), in samenwerking met Erfgoed Gelderland, Erfgoedhuis Zuid-Holland, Erfgoed Brabant, Museumfederatie Fryslân, het Fries Landbouwmuseum, het Nederlands Openluchtmuseum en het Centrum voor Agrarische Geschiedenis in Vlaanderen. Samen zetten zij zich in om het belang van roerend agrarisch erfgoed nadrukkelijk onder de aandacht te brengen.

Een middag vol kennis en inspiratie

Dagvoorzitter Anita de Munnik, voorzitter van Museumboerderij Goemanszorg in Dreischor, opende de middag met de waarschuwing dat het programma tjokvol zat. Dat bleek geen overdrijving. De bijeenkomst bood een rijke afwisseling van lezingen, werksessies en inspirerende voorbeelden uit de praktijk.

De aftrap kwam van Marieke van Bommel en Anna van Velzen van Erfgoed Gelderland, die een nieuwe termenlijst voor roerend agrarisch erfgoed presenteerden. Deze lijst helpt musea en verzamelaars bij een uniforme en nauwkeurige registratie van hun objecten. De thesaurus wordt opgenomen in het [Termennetwerk](#), zodat koppeling met de eigen agrarische collecties nog eenvoudiger wordt.

Het belang van goede registratie werd benadrukt door Frank Bergevoet, senior adviseur verzamelingen en collecties bij de RCE. Hij toonde de urgentie met het schijnende voorbeeld van de landbouwcollectie van het nooit gerealiseerde landelijke landbouwmuseum. De collectie staat momenteel te verpieteren in de kassen van landgoed Mariënwaerdt. Wat er precies aanwezig is, weet echter niemand. De circa 1500 objecten staan verweesd tussen het steeds hoger groeiende onkruid. Tijdens één van zijn laatste bezoeken liepen er zelfs reeën tussen de machines door. Binnenkort zullen Erfgoed Gelderland en de RCE ongeveer twintig zeldzame en bijzondere objecten veiligstellen, maar de rest van de collectie is vogelvrij.

De objecten zijn over te nemen tegen een aannemelijk bod, waarbij de transportkosten voor rekening van de koper komen. Voor meer informatie kan contact worden opgenomen met [Mariënwaerdt](#).

Bert Woestenborghs van het [Centrum voor Agrarische Geschiedenis](#) in Vlaanderen zorgde vervolgens voor een inspirerende presentatie over het achterhalen van de betekenis en herkomst van objecten. Dan gaat het werkelijk leven! Hij liet zien hoe kennis over collecties kan worden vastgelegd en verrijkt met externe bronnen. De zaal luisterde aandachtig en maakte driftig aantekeningen, al werd beloofd dat de presentatie zou worden nagezonden.

De interactieve veldanalyse onder leiding van Diede Bos van de RCE, waarin de deelnemers gezamenlijk knelpunten en kansen in kaart brachten was inzichtelijk. De zaal kwam met een rijkdom aan suggesties en het kostte enige moeite weer iedereen in de zaal te krijgen.

Dat machinerie ook een bijzondere belevingswaarde kan hebben, liet Jantiene van Elk, bibliothecaris van het TextielMuseum Tilburg, overtuigend zien. In haar museum zijn verschillende weefgetouwen en andere textielmachines niet alleen te bewonderen, maar waar mogelijk ook nog in bedrijf. Een bijzonder voorbeeld van de kruisbestuiving tussen erfgoed en eigentijds ontwerp is het project [Hack the Heritage](#), waarin ontwerper Jos Klarenbeek elektronische modules combineert met twee historische machines uit de collectie van het TextielMuseum.

De middag werd afgesloten door Hans Piena, conservator van het [Nederlands Openluchtmuseum](#) in Arnhem. Vorige editie vond plaats in dit bijzondere museum en deze keer deelde hij het indrukwekkende verhaal van hoe de oudste boerenwagens ter wereld ternauwernood behouden bleef.

De urgentie blijft

Het roerend agrarisch erfgoed in Nederland staat onder druk. In de afgelopen eeuw is het aantal landbouwbedrijven sterk afgenomen. Overbodige machines en gereedschappen kwamen vaak terecht in streekmusea, waar ze tegenwoordig soms ongebruikt in opslag staan of buiten verweren.

Met de platformbijeenkomst en de verdere opbouw van een netwerk wil de RCE, samen met partners en beheerders, de kennis, context en verhalen achter deze collecties behouden en versterken. Alleen door gezamenlijke inzet kan dit tastbare deel van onze landbouwgeschiedenis toekomstbestendig blijven.

Verslag Rural History 2025 (7th EURHO Conference) – Coimbra, Portugal 9-12 September

Amber Striekwold (UU) en Anna Teijeiro (VU)

Voor ons allebei, Anna Teijeiro en Amber Striekwold, was dit de eerste deelname aan de conferentie van de *European Rural History Organisation*. En wat een ervaring was dat! Coimbra is een prachtige stad in Portugal en Amber ging er zelfs heen met de trein vanuit Nederland. Vanuit het raam heeft ze een enorme variëteit aan landschappen, landbouw(huisdieren) en boerderijen voorbij zien komen. Een goede opwarmer dus!

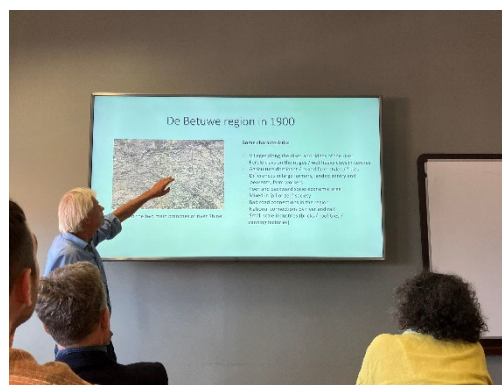

1 Coimbra. Foto Peter Veer

We keken er naar uit om kennis te maken met deze gemeenschap en wetenschappers waar we al veel van hadden gelezen, maar geen kennis mee hadden gemaakt. Amber presenteerde ijverig in twee panels waarbij ze, respectievelijk, sprak over de betwiste rol van het dier in een duurzaam voedselsysteem en de geschiedenis van de Bonte Bentheimer en het Nederlands Landvarken als Nederlands Levend Erfgoed. Anna presenteerde haar paper over de Nederlandse pesticidenproblematiek. Bij al deze panels was er een stimulerende gedachtewisseling en nieuwe input!

Nieuwe benaderingen

Tijdens de *Round Table* op de eerste dag was er aandacht voor nieuwe benaderingen, maar er volgde vooral een oproep om samen te werken met verschillende disciplines binnen de geschiedenis en daarbuiten. Dit zagen we tijdens de conferentie al in de praktijk gebracht: we hebben bij presentaties gezeten van geografen, antropologen, archeologen, politicologen, kunstenaars en sociologen. Qua thematiek en periodisering was er ook een grote verscheidenheid te vinden. Wat ons opviel tijdens de conferentie is de grote aandacht voor sociaaleconomische kwesties en de rol van de vrouw in de landbouw/het rurale gebied. Ook was er aandacht voor hedendaagse vraagstukken. Zo was er een paper over hedendaagse *commons* en hun erfgoed, een paper over de vraag hoe geleerd kan worden van archeologische vondsten in hedendaagse ecologische vraagstukken, en een presentatie over de tractor die ook sociaal-culturele functies kent.

2 Presentatie Peter Veer

Gebrek aan kritische beschouwingen

Wat er voor ons grotendeels ontbrak waren kritische beschouwingen over de rol van de landbouw in de hedendaagse biodiversiteits- en klimaatcrises. Er ging bijvoorbeeld weinig aandacht uit naar de aan de landbouw gerelateerde industrieën die een verantwoordelijkheid dragen in deze crises. Eveneens bleven vraagstukken, zeker in de meer contemporaine

3 Coimbra. Foto Peter Veer

presentaties, opvallend vaak weg bij politieke en economische kwesties. Thema's als (de)growth en democratisering zouden bijvoorbeeld ook op deze conferentie een passende plek kunnen hebben. Nu hoeft zeker niet al het onderzoek een hedendaagse of politieke component te kennen, maar in tijden van urgentie - zeker als het gaat om de vraag hoe de toekomst van rurale gebieden, inclusief alle wateren, eruit kan zien - is het wel een opvallende afwezigheid.

Slot

Tot slot moet gezegd worden dat de rurale geschiedenisgemeenschap een uitermate leuk gezelschap is. Er was veel ruimte voor vragen en discussie, er werd lang doorgepraat in de wandelgangen en ook als 'nieuwelingen' voelden we ons welkom. Dat de stad Coimbra zich ook leent voor dergelijke interacties staat buiten kijf. We kijken terug op een geslaagde en stimulerende conferentie en kijken de volgende in Koper, Slovenië in 2027 met veel enthousiasme tegemoet.

Een kleine geschiedenis van de *European Rural History Conferences* na *Rural History 2025* in Coimbra (Portugal), 9-12 September

Piet van Cruyningen

Van 9 tot 12 september dit jaar vond de *European Rural History Conference* plaats in Coimbra. Amber Striekwold en Anna Teijeiro hebben voor deze nieuwsbrief hun indrukken weergegeven als nieuwelingen op deze conferentie. Zelf heb ik aan alle conferenties vanaf 2010 deelgenomen en daarom is dit wellicht een aardige gelegenheid voor een terugblik en wat gedachten over de toestand van het vak.

Rural History 2025

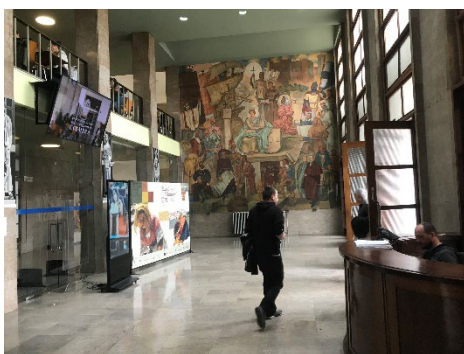
Maar eerst iets over mijn eigen indrukken van Coimbra 2025. Het centrum van de stad is gebouwd op een steile heuvel. Boven op die heuvel staan de meeste gebouwen van de universiteit; aan de voet, bij de rivier, staan de meeste hotels.

4 Coimbra. Bron: <https://ruralhistory2025.org/useful-information/>

Er is een bus, maar als robuust agrarisch historicus loop je natuurlijk, of beter gezegd, je klimt door de steile straatjes. Zowel lichaam als geest kon dus getraind worden.

Voor mij begon de conferentie met de bijeenkomst van het *Management Committee* van de EURHO. Kort voor de conferentie was er enige paniek binnen dat gremium, omdat uit Dublin – waar de conferentie in 2027 plaats zou vinden – bericht was gekomen dat ze daar de organisatie niet rond kregen. Gelukkig bleek de Universiteit Primorska in Koper (Slovenië) bereid de organisatie over te nemen. Een zonnige plaats aan de Sloveense Riviera: gunstig voor de deelnemersaantallen. Ook de kwestie Gaza kwam op die vergadering aan de orde. Sommige leden willen dat de EURHO zich aansluit bij een verklaring dat Israël daar genocide pleegt. Zoals te verwachten, liepen de reacties daarop zeer uiteen. Een besluit daarover is uitgesteld, maar hoe het wordt opgelost, is nog onduidelijk.

5 Coimbra Universiteit. Foto: Peter Veer

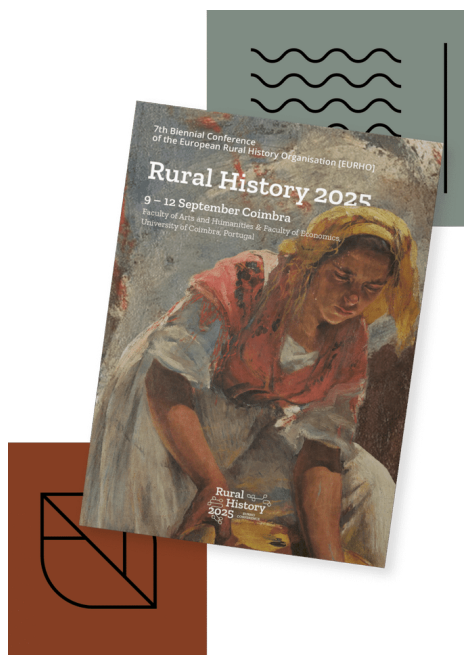
Er waren 11 parallelsessies in Coimbra met in totaal 124 panels. Ik heb het niet precies geteld, maar ik kreeg de indruk dat dit keer het accent iets minder op de negentiende en twintigste eeuw lag dan op voorgaande conferenties. Als vroegmodernist ben ik daar natuurlijk blij mee. Zelf ben ik onder andere bij panels over *wetlands*, gebruik van beeldmateriaal en geschiedenis van de tuinbouw geweest en ik heb een paper gepresenteerd over boerenboekhoudingen. En nee, boekhouden is niet saai. De ‘rekenboeken’ die boeren bijhielden, zijn zowat de enige bronnen die door de boeren zelf geschreven zijn en daardoor een uniek inzicht kunnen geven in hun manier van denken.

Een kleine geschiedenis van de EUHRO-Conferenties

Tabel 1 Deelnemers aan de European Rural History Conferences

	Totaal	Uit Nederland
Brighton 2010	250	11
Bern 2013	286	13
Girona 2015	438	15
Leuven 2017	392	22
Parijs 2019	549	17
Uppsala 2022	363	18
Cluj-Napoca 2023	385	23
Coimbra 2025	482	10

Bron: Conferentieboeken.

De conferentie in Coimbra was de achtste in de serie. De eerste, Brighton 2010, werd nog georganiseerd door de *British Agricultural History Society*. Daar werd de *EUropean Rural History Organisation* opgericht, die de volgende conferenties organiseerde. Ik ben maar eens wat gaan tellen met behulp van de conferentieboeken om te zien hoe het vakgebied zich ontwikkelt en welke rol Nederland erin speelt. Om met dat laatste te beginnen: die rol is nooit heel groot geweest en was in Coimbra wel heel bescheiden. Toch hoeft dat geen reden voor pessimisme te zijn, twee jaar eerder waren er relatief veel deelnemers uit Nederland in Cluj, en in Nederland zelf is er nu het *Food and Agricultural History Network* dankzij Anna Teijeiro en Amber Strickwold.

Verder laten de deelnamecijfers zien dat het vak in elk geval op Europees niveau bloeit, na een dipje in de covid-19 jaren. Kijken we naar deelname vanuit andere landen, dan is er vrijwel altijd dezelfde top-3: eerst Spanje, op enige afstand gevolgd door het Verenigd Koninkrijk en Italië. In Spanje en het VK kan het vak bogen op een lange traditie en diepe institutionele wortels. Maar Frankrijk, dat ook een lange traditie heeft, levert niet veel meer deelnemers aan de conferentie dan Nederland en de groep Franse deelnemers lijkt te vergrijzen. De gloriedagen van Bloch, Duby, Fossier, Goubert en Le Roy Ladurie zijn daar voorbij.

6 Foto van een sessie. Foto: Peter Veer

De conferenties trokken in de eerste jaren vooral historici uit West-Europa. Oost- en Midden-Europa waren aanzienlijk minder vertegenwoordigd. Wat dat aangaat, was het een goed idee om de conferentie van 2023 in Roemenië te houden. Het percentage deelnemers uit dat deel van Europa steeg daardoor van 9 in Uppsala tot 28 in Cluj-Napoca. En ook in Coimbra waren ze goed vertegenwoordigd, met 16 procent van de deelnemers, vooral uit Slovenië, Polen, Hongarije en Roemenië. Ik kreeg ook het idee dat de toename van het aantal papers over de vroegmoderne periode voor een deel aan de collega's uit dat deel van Europa te danken is.

Een stabiele factor onder de deelnemers aan de conferentie zijn vanaf het begin de Noord- en Zuid-Amerikanen geweest met een 10 procent van het totaal. Dit jaar waren er nogal wat papers over Latijns-Amerika, wat waarschijnlijk voortkomt uit de connecties tussen dat continent en de Iberische landen.

De toestand van het vakgebied – agrarische-, plattelands- en voedselgeschiedenis – varieert dus behoorlijk per land, maar uit het feit dat elke twee jaar een conferentie met ruimschoots meer dan 300 deelnemers kan worden georganiseerd, kan toch wel worden afgeleid dat het een bloeiende discipline is.

Veel van de sessie-papers zijn te vinden op: <https://ruralhistory2025.org/>.

Lezingen / Conferenties

Lezing Mark Raat.

De historie van het Friese veenweidegebied. Fries Landbouwmuseum, Felling 6 te Leeuwarden. Vrijdag 20 februari 2026, 14.00 uur.

Arbeitskreises für ländliche Hausforschung in Nordwestdeutschland und der Interessengemeinschaft Bauernhaus.

Programm der 38. Jahrestagung des „Arbeitskreises für ländliche Haus-forschung in Nordwestdeutschland und der Interessengemeinschaft Bauernhaus e. V.“. Sie findet auf Einladung des Trägervereins Windheim No2 und organisiert von Wolfgang Riesner statt von **Freitag 13. bis Sonntag 15. März 2026** im ‚Haus Curia‘ der evangelischen Kirchengemeinde Petershagen-Windheim, Dorfstraße 6, und im Haupthaus Windheim No2 unter dem Thema **„Leben und Wohnen der Alten auf dem Land“**.

Rural Societies in Transition (19th to 21st Centuries).

Archiv für Sozialgeschichte (Friedrich-Ebert-Stiftung), 25 -26 June 2026, Bonn, Germany. **Deadline for Applications: 15 January 2026.** In recent years, rural societies have become the focus of media coverage. In France, Germany and the Netherlands, farmers have demonstrated against government agricultural policy, falling prices for agricultural products, neglect of infrastructure and ignorance of the needs of rural populations by driving tractor convoys, setting up road blockades and burning tyres. While rural societies were often romanticised as a harmonious alternative to urban life, they often experienced ongoing conflicts and inequalities in the nineteenth and twentieth centuries. Throughout Europe, rural societies and the lifestyles of people living in the countryside, by the water or in mountainous regions have undergone fundamental changes as a result of modernisation processes in agriculture and constant interaction with urban society and political centres.

Recente promoties

Alberto Concina (KU Leuven, 29 September 2025). De titel van zijn boek is: *Tilting the scale of life: A multidimensional study of living standards between peasant and rural market societies in North-Western Italy, 1650-1800*. Promotor is: Professor Maïka De Keyzer (KU Leuven).

Dániel Moerman (VU Amsterdam, 11 September 2025). De titel van zijn boek is: *A hydrosocial history of drought and societal resilience in the cities of Deventer and Zutphen, 1500-1900*. Promotoren zijn: Professor Petra van Dam (VU Amsterdam), Dr Milja van Tielhof (Huygens Institute), en Dr Bob Pierik (VU Amsterdam).

Lena Walschap (KU Leuven, 26 August 2025). De titel van haar boek is: *All is fish that comes to the net. Peasant fishing on the English South Coast in the turbulent late Middle Ages*. Promotoren zijn: Professor Maïka De Keyzer (KU Leuven) en Professor Tim Soens (University of Antwerp).

Master thesis

Luning, Gerthia. De essen van Lhee. Een interdisciplinair onderzoek naar de ontwikkeling van het fysieke en sociaal-culturele cultuurlandschap van de Noord- en Zuid-Lheeder es in de periode 1600-1900. Universiteit Groningen, 2024. Begeleider is prof. dr ir Theo Spek. [Digitaal beschikbaar.](#)

Tentoonstellingen

Op de website zijn de links opgenomen naar voor onze vereniging relevante musea. Mocht u leden willen wijzen op een evenement/tentoonstelling, mail dan naar anton@antonschuurman.eu met het verzoek een bericht op de website van de VLG te zetten.

Tentoonstellingen staat in volgorde van de sluitingsdatum

Op 17 mei openen wij de deuren van onze gloednieuwe expositie *'De wereld van het Friese paard'*.

De landbouwwerktuigenverzameling van Jan Kops is opgenomen door het Fries Landbouwmuseum. De collectie vindt haar oorsprong in het Kabinet van Landbouw, opgericht in 1815 in Amsterdam door Jan Kops. Via het inmiddels opgeheven Museum Historische Landbouwtechniek in Wageningen is de verzameling, mede dankzij de bemiddeling van oud-voorzitter prof. J.W. Hofstee, overgedragen aan het museum in Leeuwarden. Een andere, later vervaardigde modellencollectie van Van Brakel van den Eng bevindt zich in Museum Wageningen.

Getekend: de Natuur is een tentoonstelling in het Centraal Museum Utrecht, van 11/10/2025 tot 29/3/2026. In een tijd waarin onze relatie met de wereld om ons heen steeds brozer lijkt, nodigt *Getekend, de Natuur* uit om terug te gaan in de tijd. In deze tentoonstelling wandel je door vier eeuwen geschiedenis waarin de relatie van de mens tot de natuur sterk is veranderd.

Tot 1 maart 2026 is in het Kunstmuseum Den Haag de tentoonstelling **Alles gegeven Jacoba van Heemskerck x Marie Tak van Poortvliet** te zien. Zij ontmoeten elkaar op jonge leeftijd in Den Haag. Hun ambitie, idealen en persoonlijke relatie – liefdevol, intellectueel en spiritueel – bewegen zich tegen de grenzen van wat begin twintigste eeuw sociaal aanvaardbaar is. De tentoonstelling geeft daarmee ook inzicht in Van Poortvliet als de pionier van de biologisch-dynamische landbouw in Nederland.

Landscape design with an eye for the future. From November 6, 2025, to April 3, 2026, the WUR Library's Special Collections presents an exhibition on the work of garden and landscape architect Voorhoeve, comparing his designs with a modern design approach for the Oosterbeek region. Landscape architect Samuel Voorhoeve was a passionate advocate for the preservation of

the “natural beauty of the landscape.” This vision was reflected in all his designs for estates, parks, and gardens, as well as in his work on villa parks, avenues, and squares. He saw it as his mission to harmoniously integrate cultural elements into the natural landscape that was already there.

Op 9 december 2025 is Schokland precies 30 jaar UNESCO Werelderfgoed. Ter gelegenheid van dit jubileum openen Museum Schokland en Het Flevo-landschap samen de tentoonstelling *Gestolde Tijd*. De tentoonstelling is vanaf 10 december 2025 tot april 2026 te bezoeken in Museum Schokland. In *Gestolde Tijd* staat het erfgoed en de archeologie van Schokland centraal: wat in de bodem bewaard is gebleven, wat tijdens de drooglegging van de Noordoostpolder aan het licht kwam en hoe deze objecten worden bewaard en beschermd, mede dankzij de nieuwe natuur op Werelderfgoed Schokland. De tentoonstelling opent met een introductie over de Werelderfgoedstatus van Schokland, de plek van het voormalige eiland op de wereldkaart en de betekenis van deze internationale erkenning.

Tentoonstelling Coöperaties je vindt ze overal. Cera-gebouw, Muntstraat 1, 3000 Leuven. In deze expo van Cera en CAG ontdek je hoe mensen zich vroeger én vandaag verenigen om samen te ondernemen en maatschappelijke uitdagingen aan te pakken.

Grensverlegger Van Houten – Wereldmerk chocolade uit Weesp. Museum Weesp. Museum Weesp brengt dit succesverhaal in beeld met prachtige kleurrijke affiches, bonbondozen en nog veel meer objecten, vaak vormgegeven door toonaangevende kunstenaars. Met Catalogus. Zie ook het verhaal over chocola: productie en consumptie.

Apparaat voor een “Groene Geschiedenis”

Het apparaat is met name gericht op de Nederlandse en Belgische geschiedenis vanaf de prehistorie tot nu van landbouw, flora en fauna, platteland, landschap, landelijke architectuur, voedsel, gebruik en beheer van natuurlijke hulpbronnen, duurzaamheid. Kortom: groene geschiedenis. Aandacht voor andere geografische gebieden is er vooral voor achtergrond, betere duiding, en genereren van ideeën.

Nieuwe publicaties

Nederland en België

Boek bij Najaarsexcursie 2025 van de VLG

Eén van de inleiders en excursieleiders van de najaarsexcursie 2025 in de provincie Utrechts van Ad van Bommel, kenner van het Kromme Rijngebied. Dit is zijn jongste boek over de geschiedenis van deze regio, samen met anderen. Negenhonderd jaar geleden – 1122-2022 – werd besloten de (Kromme) Rijn bij Wijk bij Duurstede af te dammen. Met de aanleg van de dam werd de Lekdijk van Amerongen naar Vreeswijk geheel gesloten. Het land in de lage broeklanden achter de dijk kon nu worden ontgonnen voor de landbouw. Zonder dam, zonder dijk en zonder ontginning zou het Kromme Rijngebied er tegenwoordig heel anders uitzien. Daarom dit herdenkingsboek,

voorzien van veel illustraties en een groot aantal oude én nieuwe kaarten waarvan een deel nooit eerder is gepubliceerd. Het boek beschrijft hoe het landschap er vóór de afdamming uitzag, waar mensen toen woonden en hoe zij het land gebruikten. Het beantwoordt vragen als hoe en door wie het gebied is ontgonnen, welke rol de Utrechtse bisschop had en hoe het water buiten de deur werd (en wordt) gehouden. Daarnaast gaat het in op de latere ontwikkeling van dorpen en kastelen. Bijna veertig jaar geleden verscheen het standaardwerk van Dekker *Het Kromme Rijngebied in de Middeleeuwen*. Deze publicatie borduurt voort op dat werk en biedt nieuwe inzichten en bevindingen.

A.A.B., van Bommel, & e.a. (Eds.). (2022). *De dam bij Wijk en het Kromme Rijngebied in de middeleeuwen*. Verloren. 35 euro

Seb Verlinden – de VLG Pim Kooij Prijswinnaar 2023 nu in TSEG

Tussen 1739 en 1742 dienden honderden dorpsgemeenschappen verzoekschriften in bij de Staten van Brabant om belastingverlagingen tijdens een van de grootste bestaanscrises van de achttiende eeuw. Dit illustreert de belangrijke intermediaire rol die provinciale overheden, zoals de Staten, speelden, vooral in de Lage Landen. Toch richt onderzoek naar het voorkomen van hongersnood zich meestal op het lokale of centrale overheidsniveau.

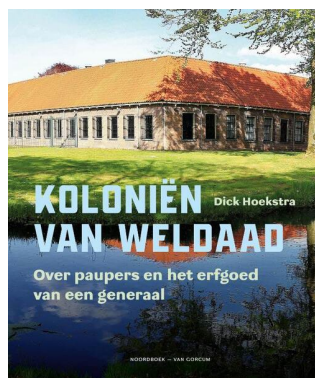

Dit artikel bekijkt het crisisbeheer op het platteland door de Staten van Brabant tussen 1739 en 1742 aan de hand van hun beleidsbeslissingen en hun reactie op de massale verzoekschriften van lokale gemeenschappen. Door middel van geografische en kwantitatieve analyse wordt duidelijk dat, hoewel niet iedereen op dezelfde manier werd getroffen, de Staten er vooral naar streefden economische schade te beperken. Op geen enkel moment was honger op het platteland hun primaire zorg. Zie [hier](#) het VLG – juryrapport.

Verlinden, Seb. (2025). Preventing Total Ruin in the Countryside? Famine and Economic Policies of the Estates of Brabant during the Subsistence Crisis of 1740-1741. *TSEG*, 22(3), 33–70.

De Koloniën van Weldadigheid. Landbouw als opvoeding

De koloniën van weldadigheid werden door Staring altijd meegenomen in zijn overzicht van agrarische organisaties, ook al had hij er zijn twijfels bij. Sinds ze werelderfgoed werden is de belangstelling ervoor alleen maar toegenomen. Nu zijn het pittoreske, romantische plekken. Wat waren ze oorspronkelijk?

Dit boek vertelt de chronologische geschiedenis van de Koloniën van Weldadigheid, de idealen, structuur en de oorzaken van hun uiteindelijke verval. De auteur beschrijft de blijvende impact, de sociaal-maatschappelijke gevolgen en de betekenis van de circa 170 Rijksmonumenten die vandaag de dag nog steeds hun erfenis

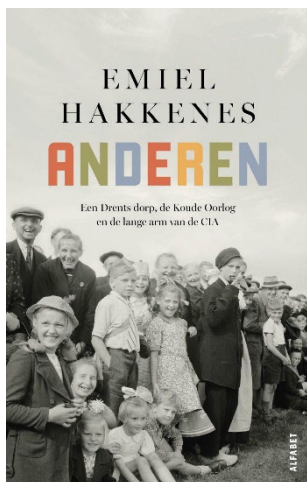
uitdragen. Onder leiding van generaal Johannes van den Bosch werden twee eeuwen geleden vijf koloniën gesticht in de Noordelijke Nederlanden. Zijn weldadige doel was de minst bedeelden in de maatschappij te huisvesten, hen te onderwijzen of hen van werk te voorzien. Zo wilde hij deze mensen arbeidsethos bijbrengen en een maatschappelijk toekomstperspectief bieden.

Hun unieke betekenis werd internationaal erkend toen Veenhuizen, Frederiksoord en Wilhelminaoord de status van UNESCO Werelderfgoed kregen.

Hoekstra, Dick. (2025). *Koloniën van weldaad. Over paupers en het erfgoed van een generaal*. Noordboek. 27.90 euro

Drents platteland in de jaren 1950

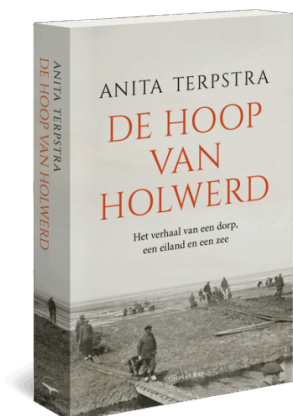
Op een middag in 1951 stappen twee Amerikaanse professoren in Drenthe uit de bus. Hun doel: antropologisch veldwerk op het Nederlandse platteland. Dat hadden buitenlandse wetenschappers nog nooit eerder gedaan. Te voet bereiken John en Dorothy Keur het geïsoleerde boerendorp Anderen. Maandenlang bestuderen ze er de inwoners in hun dagelijks

leven 'vol behaaglijkheid en vrede': de boeren met hun paard-en-wagen, de vrouwen met hun visites, de jeugd op het dorpsfeest. Voor de onderzoekers is het alsof ze een eeuw worden teruggeworpen in de tijd. Het contrast kan niet groter zijn met Amerika, het land van auto's, ijskasten en Coca-Cola. Toch ontstaat er tussen de professoren en de dorpsbewoners een warme band. Maar niemand lijkt zich bewust van de politieke krachten die op de achtergrond aan het werk zijn. Midden in de Koude Oorlog blijkt de lange arm van de CIA te reiken tot het Drentse platteland.

Hakkenes, Emiel. (2025). *Anderen. Een Drents dorp, de Koude Oorlog en de lange arm van de CIA*. Alfabet. 24,99 euro.

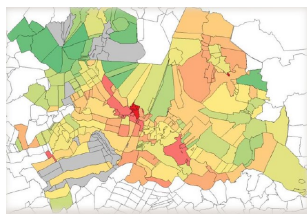
Plattellandsleven in Friesland

Ooit lag Holwerd aan zee. Als onderdeel van een handelsroute en dankzij de vruchtbare grond rondom floreerde het Friese dorpje. Het groeide bijna uit tot een stad, maar na talloze overstromingen werden dijken opgeworpen die de levensader van Holwerd langzaam dichtknepen. Jongeren trokken weg, de middenstand verdween, werkgelegenheid nam af. Aan de hand van haar eigen familiegeschiedenis vertelt Anita Terpstra het verhaal van het dorp en zijn inwoners, maar ook dat van Friesland en zijn relatie met de zee.

Terpstra, Anita. (2025). *De hoop van Holwerd. Het verhaal van een dorp, een eiland en een zee*. Thomas Rap. 22,99 euro.

Geschiedenis van landschap, grondbezit, grondgebruik en landbouw West-Utrecht

Kaart met pachtwaardes. Jan Huiting

De dissertatie *Domeinen in beweging* van Jan Huiting biedt in bijna 700 pagina's een fascinerend overzicht van de geschiedenis van het West-Utrechtse platteland in de Middeleeuwen. Bodem, reliëf, vegetatie en toponymie worden gekoppeld aan nederzettingsspatronen om een fundament te leggen voor de volgende hoofdstukken. Er is veel gebruikgemaakt van archeologische vondsten en fytosociologie (de wetenschap van plantengemeenschappen). Sociale eigendomsstructuren worden geanalyseerd vanaf de tijd van de ontginning van het land, waarbij duidelijk wordt dat de edelen een zeer sterke positie innamen en behielden. Boerenbezit was zeldzaam. De opkomst van kerkelijke instellingen bracht steeds meer land in handen van kapittels en kloosters. Verschillende *curtes* en sporen van domeinorganisatie tonen de Frankische

oorsprong van het bisdom Utrecht. Kartografische reconstructies maakten de omvang van deze domeinen zichtbaar. Groei op het platteland evenals in de dominante stad Utrecht hield eeuwenlang aan. Een dalende bevolking vanaf de late veertiende eeuw kondigde echter een langdurige crisis aan die een eeuw zou duren. Door de lage bevolkingsdichtheid waren er weinig boeren en waren de boerderijen gemiddeld vrij groot, hoewel ze voornamelijk uit pachtland bestonden.

Huizing, Jan. (2020). *Domeinen in beweging: Samenleving, bezit en exploitatie in het West-Utrechtse landschap tot in de Nieuwe Tijd*. University of Groningen. Te

raadplegen: <https://research.rug.nl/nl/publications/domeinen-in-beweging-samenleving-bezit-en-exploitatie-in-het-west/>.

Landschapsgeschiedenis op de grens van Gelderland en Limburg

De Sint Jansberg bij Mook is een van de mooiste wandelgebieden van Nederland. Het golvende heuvellandschap, de bronnen en beken, de rijke natuur: het is een plek die al eeuwen tot de verbeelding spreekt. Achter het idyllische landschap gaat een rijke en boeiende geschiedenis schuil, die nu voor het eerst volledig wordt verteld.

De Jansberg vormt de meest zuidelijke stuwwal van ons land, met veel reliëf en meerdere bronnen en beken. Op de flanken ervan stond de grootste Romeinse villa van Nederland. De adellijke familie Van Riemsdijk-van Verschuer kocht vanaf 1828 meerdere terreinen en voegde die samen tot een vooraanstaand landgoed met fraaie tuinen

en parken, uitgestrekte bossen en een reeks van pachtboerderijen. Toeristen vonden hun weg naar de Jansberg en kunstenaars vormden er een kolonie – hun werk getuigt van de toenmalige schoonheid. Natuurvrienden uit het westen des lands, onder wie de beroemde natuurvorser Jacques P. Thijssse, vonden er een favoriete plek. In de twintigste eeuw kreeg het landgoed het economisch moeilijk; in de oorlogsjaren 1944-1945 volgde een dramatische verwoesting. In 1972 verkocht de familie het landgoed aan Natuurmonumenten. Daarmee blijft de Jansberg, met zijn zeldzame natuur en aantrekkelijke landschap, behouden voor de toekomst.

Klinkenberg, Paul, & Thissen, Paul (Eds.). (2025). *De Sint Jansberg. Ontwikkeling en teloorgang van 'een der mooiste landgoederen van ons vaderland'*. Hilversum: Verloren. 25 euro.

Landschap en landgebruik in Drenthe. Een voorbeeldige scriptie

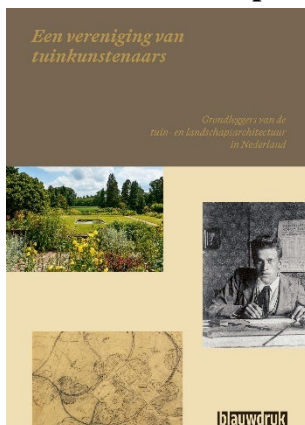

Deze masterscriptie is geschreven in het kader van de master Landschapsgeschiedenis aan de Rijksuniversiteit Groningen. Het onderwerp van dit onderzoek is het cultuurlandschap van de essen van Lhee. Lhee is één van de vele dorpen binnen het esdorpenlandschap van Drenthe. De toegepaste onderzoeksmethode bestaat uit een combinatie van literatuuronderzoek, archiefonderzoek en veldwerk. Hierbij is gebruik gemaakt van zowel primair als secundair bronmateriaal. In dit landschapshistorisch onderzoek staan vier thema's centraal: fysisch geografische context, verkaveling van de Lheederessen, grondbezit op de essen en veldnamen van de Lheederessen. Deze vier thema's zijn behandeld aan de hand van drie

hoofdstukken: de fysische geografie van de marke Lhee, het fysieke cultuurlandschap van de Lheederessen en het sociaal-culturele cultuurlandschap van de Lheederessen. Dit onderzoek beperkt zich tot de Noord- en Zuid-Lheederes.

Luning, Gerthia. (2024). *De essen van Lhee. Een interdisciplinair onderzoek naar de ontwikkeling van het fysieke en sociaal-culturele cultuurlandschap van de Noord- en Zuid-Lheederes in de periode 1600-1900*. Rijksuniversiteit Groningen. Te raadplegen: <https://www.rug.nl/research/kenniscentrum-landschap/voor-studenten/masterscripties/2024-mascr-essen-lhee-cultuurlandschap-g-luning.pdf>.

Tuin- en landschapsarchitecten. Een terugblik

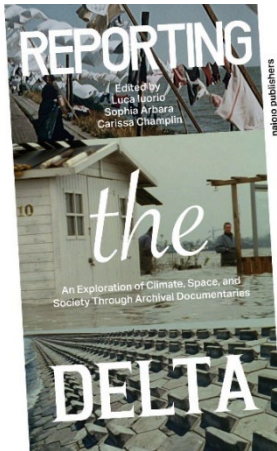

Het boek beschrijft de rijke en boeiende geschiedenis van de totstandkoming van de Bond van Nederlandse Tuinarchitecten (BNT), de voorloper van de huidige Vereniging voor Tuin en landschapsarchitectuur (NVTL). Het boek portretteert de aanwezigen op de allereerste ledenvergadering in 1923, en laat een groot aantal markante projecten zien uit de vooroorlogse periode van het vak. Met hedendaagse fotografie wordt zichtbaar hoe de ontwerpen van toen zich hebben ontwikkeld tot volwassen parken, tuinen en plantsoenen die het huidige stads- en landschapsbeeld dragen.

Vertrekpunt is de groepsfoto die gemaakt werd van de vijftien aanwezigen op de allereerste ledenvergadering in Utrecht. Wie waren deze grondleggers van de Nederlandse tuin- en landschapsarchitectuur? Wat waren hun motieven en welke projecten maakten ze? Het is een bont palet, dit gezelschap dat zich verenigde onder de noemer tuinkunstenaar. Allen voelden de noodzaak om het vak te professionaliseren – met het onderwijs als belangrijk voertuig – en allen hadden de wens om zich gezamenlijk te profileren ten opzichte van architecten en aan kwekerijen gelieerde tuinarchitecten.

de Jong, Erik, & e.a. (Eds.). (2025). *Een vereniging van tuinkunstenaars – Grondleggers van de tuin- en landschapsarchitectuur in Nederland*. Wageningen: Blauwdruk. Prijs: 44.50.

De Nederlandse Delta – een visuele reis

De Nederlandse Delta vertelt het verhaal van een voortdurende strijd, weerstand en onderhandeling tussen land, water en mensen. Ze is altijd in beweging – van wisselende getijden en historische overstromingen tot de invloed op wereldhandel en grootschalige waterbouwkundige werken.

Reporting the Delta neemt je mee op een fascinerende reis door deze voortdurende metamorfose. Documentairefilms van onder meer Bert Haanstra, Louis van Gasteren en George Sluizer vormen het startpunt voor een bredere verkenning van de Delta. Ze laten zien hoe de mens met technologie in staat was de natuur te veranderen en het water te controleren – en leggen de ambities, angsten en dromen van een land onder zeeniveau bloot.

Luorio, Luca, Arbara, Sophia, & Champlin, Carissa (Eds.). (2025). *Reporting the Delta. An Exploration of Climate, Space, and Society Through Archival Documentaries*. Rotterdam: NAI 010. 39.95 euro. Ook digitaal te raadplegen:

<https://books.open.tudelft.nl/home/catalog/view/109/455/728>.

Ruimtelijke ordening in een vol land

Windturbines, riviergeulen, datacenters. Allerhande transitieën hebben onmiskenbaar hun invloed op de Nederlandse steden en landschappen. Voor de een symbolen van een nieuwe duurzame toekomst, voor de ander hinderlijke verstoringen van een vertrouwde omgeving. Het is aan de ruimtelijke planning om deze transitieën ruimtelijk te organiseren. Ze komen boven op de traditionele maar even dringende verstedelijkings- en beschermingsopgaven. In de twintigste eeuw bouwde Nederland een roemruchte planologische traditie op. Iconische plannen zorgden ervoor dat werkgelegenheid, verkeer en voorzieningen gelijk tred hielden met de groei van de woningbouw. Ze hielden natuurschoon en

landbouwgebieden vrij van stedelijke bebouwing. Nog steeds worden zulke grote, integrale plannen gemaakt. Maar hoe houdbaar is het integrale ruimtelijke plan, nu de opgaven zich opstapelen en het verloop ervan hoogst onvoorspelbaar is? Nu de samenleving meer en meer pluriform wordt en zich niet meer zo gewillig achter één collectief verhaal schaart? *Een plan en dan* is een bewerking van het proefschrift *Beweging in het plan*, waarmee Peter Paul Witsen promoveerde aan de TU Delft.

Witsen, Peter Paul. (2025). *Een plan en dan. Hoe de ruimtelijke ordening zichzelf in de weg zit*. Wageningen: Blauwdruk. Prijs: 24.50

Nieuwe dialoog over stad en platteland

Wat betekent het om stedeling te worden? En hoe kijk je als nieuwe stedeling naar het platteland? In *Hoe we uit het dorp vertrokken* verbindt Wouter Mensink persoonlijke ervaringen van plattelandverlaters met algemene reflecties over de relatie tussen stad en platteland. Hij neemt de lezer mee op een reis door een denkbeeldig platteland. Daarbij laat hij dorpingen en stedelingen samen in vreugdevuren staren, bouwt hij machines in de tuin en moedigt hij familieleden die door het hele land wonen aan om meer te praten over wat ze delen en wat elk familielid uniek maakt. Voorbij de kloof opent hij de weg naar een broodnodige nieuwe dialoog over stad en platteland.

Hoe we uit het dorp vertrokken is een persoonlijke en filosofische zoektocht naar gedeelde ervaringen om stad en platteland dichter bij elkaar te brengen.

Mensink, Wouter. (2025). *Hoe we uit het dorp vertrokken. Filosofie tussen stad en platteland*. Boom. 23,90 euro.

Landbouw en Politiek door een ervaringsdeskundige

In 2017 ging Tjeerd de Groot voor D66 de politiek in. Hij kreeg landelijke bekendheid na een interview met als kop dat D66 de veestapel wilde halveren. Hierop volgde een massaal boerenprotest op het Malieveld. In zijn boek belicht Tjeerd de Groot zijn pogingen om onze voedselproductie duurzamer te maken. Niet alles verliep even soepel, al ging er ook wel een keer iets goed. Hij maakte de mond-en-klauwzeercrisis mee, zag hoe de melkproductie uit de hand liep en dan was er ook nog de stikstofuitspraak. De lezer leert over lobbyen, politiek handwerk en populisme. Bovendien biedt hij een uniek kijkje achter de schermen bij politieke gebeurtenissen uit zijn tijd in Den Haag.

Persoonlijk vind ik zijn herinneringen aan zijn belevenissen bij de zuivelindustrie nog het meest interessant. Hij vertelt hoe de Zuivelindustrie gewend was zijn eigen boontjes te doppen, en tevens bereid was verantwoordelijkheid te nemen. In zijn jaren uit zich dat in een beleid gericht op het verduurzamen van de zuivel. De verschillende boerenlobby's via de politieke partijen (VVD, CDA) en via organisaties (LTO, LTO-Zuid) waren moeilijk op een lijn te krijgen. De beslissende slag kwam echter toen de melkquota verdwenen en A-ware (gekoppeld aan Ahold) een grote nieuwe zuivelfabriek opende. Op dat moment ging het vooral om meer melk te krijgen.

Hij plaats A-ware in de hoek van de Van Drie groep en De Heus voeders (met wie ze samen in de *Stichting Wie de boer niet kent* zitten, en die het initiatief hebben genomen tot het RTL-programma *Wie de boer niet kent*). Deze bedrijven steunen ook Stichting *Agrifacts* die net als het

Mesdagfonds gebruikt worden door BBB en Agractie om eigen feiten over de landbouw te maken. De Groot noemt ze de Twijfelbrigade. Zijn analyse daarvan lijkt op die van Jan Douwe van der Ploeg in zijn stikstofboek. Naast de “Twijfelbrigade” ziet De Groot het DNA van de landbouwsector als grote hindernis om te komen tot een kringlooplandbouw. Hij bedoelt daarmee dat de landbouwsector al heel lang vooral gericht is op productiviteit en moeite heeft klimaat, schoon water, natuur en vitale bodem als doelen te integreren.

Wie merkwaardig genoeg in dit boek nauwelijks in beeld komen, zijn “de boeren”. De Groot heeft plannen met de landbouw, anderen hebben plannen, maar hoe het zit met de boeren, welke boeren er zijn, krijgen we niet te horen. Evenmin krijgen we te horen hoe goed De Groot in al zijn verschillende functie zijn best doet of anderen hun best laat doen boeren te winnen voor ideeën van de kringlooplandbouw en hoe dat financieel uit kan.

de Groot, Tjeerd. (2025). *Politiek is niet voor bange mensen. Inzichten voor idealisten*. Utrecht: Spectrum. 22,99 euro

Biografie Caroline van der Plas – BBB boegbeeld

Iedereen kent BoerBurger-voorzitter Caroline van der Plas, maar wie is ze echt? Onderzoeksjournalist en politiek verslaggever Marcia Nieuwenhuis raakte gefascineerd door haar. Hoe wordt een rijtjeshuisbewoner hét gezicht van de boeren in Nederland? *Met de trekker naar de macht* is een biografische schets. Dit boek beschrijft het merk ‘Caroline van der Plas’, haar persoonlijke leven, de agrarische lobby en de overtuiging dat de regio te weinig te zeggen heeft in Nederland. Marcia Nieuwenhuis volgde haar entree in de Tweede Kamer intensief. Ze sprak de personen die in haar leven belangrijk zijn: familie, vrienden en vele BBB’ers. Ze liep mee met campagnes, analyseerde haar debatten, ploos haar eindeloze Twitter-stroom uit en legt met vlotte pen haar tactieken bloot.

Nieuwenhuis, Marcia. (2023). *Met de trekker naar de macht. De doorbraak van Caroline van der Plas*. Prometheus. 22,50 euro.

Johan Remkes – de Nederlandse fixer

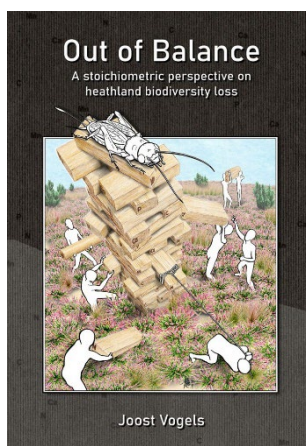

Ook in de stikstof/landbouwproblematiek is Remkes een belangrijke man geworden. Johan Remkes groeide uit tot veelgevraagd probleemoplosser in dit soms schijnbaar stuurloze land. Zo bracht hij na de boerenprotesten het land tot rust met zijn stikstofadvies, en was hij jarenlang kritisch adviseur van premier Mark Rutte in de achterkamers van de macht. Thijs Broer en Peter Kee beschrijven hoe Remkes die onafhankelijke positie verwierf, terwijl hij voor zijn eigen gevoel altijd had gedaan wat veel anderen in de dolgedraaide politieke praktijk uit het oog waren verloren. Welke inzichten heeft Remkes onderweg opgedaan, en wat kunnen wij daarvan leren?

Kee, Peter, & Broer, Thijs. (2025). *Het kon minder. De lessen van Johan Remkes*. Uitgeverij Pluim. 24,99 euro.

Stikstof en het verlies aan biodiversiteit

Nederlandse natuur staat onder druk als gevolg van door de mens veroorzaakte stikstofdepositie.

De biodiversiteit van Nederlandse heidelandschappen neemt hierdoor af. Onderzoek naar de werkingsmechanismen is bij planten al decennialang geworteld in het bestuderen van veranderingen in beschikbaarheid van elementen in de bodem. Voor ongewervelden van heidesystemen richt onderzoek zich juist op indirecte effecten, zoals veranderingen in habitat structuur, microklimaat of verlies van waardplanten. Mitigerende maatregelen zijn dan ook gericht op het tegengaan van de belangrijkste biochemische knelpunten voor planten en voor dieren op het herstel van het 'fysieke habitat'.

In dit proefschrift is onderzocht of in hoeverre relatieve veranderingen in de beschikbaarheid van elementen (ecologische stoichiometrie) voor

ongewervelden een verklarende rol spelen in biodiversiteitsverlies. Uit het onderzoek blijkt dat het elementaire effect van stikstofdepositie niet stopt bij planten maar ook hogere trofische niveaus beïnvloedt. Bovendien blijkt dat maatregelen zoals het verwijderen van stikstof door plaggen of verzuringsbestrijding door bekalken lang niet altijd positief uitpakt voor ongewervelden. Een inzicht dat pas duidelijk wordt vanuit een stoichiometrisch perspectief.

Vogels, J.J. (2025). *Uit balans: Een stoichiometrisch perspectief op biodiversiteitsverlies van heidelandschappen*. Nijmegen: Radboud University.

Stikstof en publieke sfeer – onderzoek naar het recente verleden

In twee artikelen hebben Jessica Hill en Marleen Weulen Kranenburg onderzoek gedaan naar informatie over de stikstofproblematiek in Nederland vanaf 2019 in sociale media en serieuze kranten. Hier volgen hun *abstracts*:

Stikstofproblematiek en Sociale media

Sinds het begin van de stikstofcrisis in Nederland zijn er uitgesproken critici van het voorgestelde beleid opgestaan. Een deel van hun kritiek kan worden gezien als een vorm van desinformatie, bijvoorbeeld beweringen dat de overheid land van boeren wil ‘stelen’ om hierop huizen voor immigranten te bouwen. In deze verkennende studie vergelijken we online berichten over de stikstofcrisis met de literatuur over desinformatie over klimaatverandering, beide milieuverschijnselen waarbij ontkenning van de wetenschap een rol speelt en waarbij gevestigde industrieën zich bedreigd voelen. Na een overzicht van de literatuur over klimaatontkenning voeren we empirisch kwalitatief onderzoek uit om de actoren te identificeren die betrokken zijn bij het in twijfel trekken van de stikstofcrisis. Aan de hand van online posts van deze actoren onderzoeken we de gebruikte argumenten. We zien zowel ontkenning van de wetenschappelijke basis van de stikstofcrisis als argumenten tegen het voorgestelde beleid, die bedoeld zijn om twijfel te zaaien over de noodzaak tot actie. Er zijn overeenkomsten met de ontkenningargumenten voor klimaatverandering, maar de ‘slachtoffers’ van de problemen verschillen. Bij de stikstofcrisis vervullen boeren de rol van ‘ideaal slachtoffer’; bij klimaatverandering wordt het grote publiek als slachtoffer geportretteerd in plaats van de fossiele brandstofindustrie. We bespreken wat onze resultaten betekenen voor de (kritische groene) criminologie, waarbij we ons richten op de schadelijke gevolgen van een gepolariseerd maatschappelijk debat dat gevoed wordt door twijfel, het verband tussen online polarisatie en gewelddadig gedrag offline en de noodzaak van een kritische benadering van het bredere probleem van desinformatie rond de agro-industrie.

Stikstofproblematiek en de Nederlandse dagbladen

Sinds mei 2019 verkeert Nederland in de greep van een ‘stikstofcrisis’. Aangezwengeld door een gerechtelijke uitspraak, maar met decennia aan milieuschade door de omvangrijke Nederlandse veehouderij als kern, wordt de crisis gekenmerkt door boerenprotesten, de opkomst van nieuwe politieke krachten en, bij tijd en wijle, een intens maatschappelijk debat over de aanpak van het probleem. Velen in de agrarische sector en daarbuiten verzetten zich tegen het verminderen van het aantal stuks vee ter bescherming van kwetsbare ecosystemen. De argumenten die zij hiervoor gebruiken, doen denken aan thema’s uit de klimaatveranderingontkenning, een goed gedocumenteerde vorm van wetenschapontkenning. In dit paper onderzoeken we de mate waarin argumenten die de aard, omvang en schade van nitraatuitstoot door de veehouderij, evenals oplossingen voor het probleem, ontkennen, voorkomen in zes landelijke kranten in Nederland van mei 2019 tot september 2024. We categoriseren ook het type gebruikte argumenten en volgen of deze in de loop van de tijd veranderen. We richten ons op de mainstream media om vast te stellen of het maatschappelijk debat is vervuild door wetenschapontkenning, [...]. Onze bevindingen wijzen erop dat argumenten ter ondersteuning

van wetenschapsontkenning gedurende de gehele onderzochte periode van vijf jaar worden aangetroffen, hoewel ze sterker geconcentreerd zijn in rechts-leunende kranten. De geïdentificeerde narratieven, zoals het benadrukken van de boeren als slachtoffers, het wijzen naar andere industrieën, en het stellen dat de milieuschade overdreven is, veranderen niet gedurende de periode, wat duidt op een verhard, en tevens gepolariseerd, debat.

Hill, J., & Weulen Kranenbarg, M. (2024). In denial: een exploratieve studie naar desinformatie rondom de stikstofcrisis. *Tijdschrift voor Criminologie*, 66(3), 248-272.

<https://doi.org/10.5553/TvC/0165182X2024066003002>

Hill, J. M., & Weulen Kranenbarg, M. (2025). Polluted Nature, Polluted Debate: a Longitudinal Analysis of Disinformation Around the Nitrogen Crisis in The Netherlands. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 31(3), 451–475. doi: 10.1007/s10610-025-09624-1

Groene Criminologie

In de afgelopen jaren heeft groene criminologie zich ontwikkeld tot een belangrijk vakgebied binnen de criminologie, aangedreven door urgente ecologische crises zoals illegale houtkap, mijnbouw, vervuiling en de handel in bedreigde diersoorten. *Basisboek groene criminologie* bespreekt de opkomst, ontwikkeling en uitdagingen van groene criminologie. De bijdragen in dit boek onderzoeken de complexe dynamiek tussen mens en natuur en belichten de schadelijke gevolgen van menselijke activiteiten voor ecosystemen en biodiversiteit. De auteurs gaan niet alleen in op gecriminaliseerde milieudelicten, maar ook op schadelijke praktijken die nog niet door wetgeving zijn aangepakt. Door een antropocentrisch wereldbeeld te

verwerpen, omarmen groene criminologen een ecocentrische benadering. De relatie tussen mens en natuur wordt vanuit een breed opgevat schadebeginsel benaderd, waarbij ecosystemen, dieren en planten als slachtoffer worden meegenomen. Het boek kent vier delen. Het eerste deel richt zich op de theoretische fundamenteën en de rol van groene criminologie. Hierin zal onder andere de opkomst van dit vakgebied worden besproken en zullen de belangrijkste concepten worden uitgelegd. Het tweede deel behandelt de daders, slachtoffers en rechten in relatie tot groene misdaden, met bijdragen over milieucriminaliteit door bedrijven en de rol van georganiseerde misdaad. Het derde deel onderzoekt specifieke vormen van groene criminaliteit, zoals illegale ontbossing en vervuiling, waarbij concrete voorbeelden en casestudies worden gepresenteerd. Het vierde en laatste deel focust op de reacties op groene criminaliteit, inclusief publieke percepties en de juridische en maatschappelijke aanpak van milieuschade.

Met dit boek dragen de auteurs bij aan de ontwikkeling van groene criminologie en leggen ze een theoretische en empirische basis voor de bestudering van groene misdaden. Dit eerste Nederlandstalige werk over groene criminologie is een essentiële bron voor studenten, onderzoekers, beleidsmakers die zich bezighouden met een duurzamere toekomst.

van Uhm, Daan (Ed.). (2024). *Basisboek groene criminologie*. Amsterdam: Boom. Prijs: 41.50 euro.

Dagelijks leven in de Middeleeuwen. Winnaar Libris Geschiedenis Prijs 2025.

Volgens de jury 'wekt Janna Coomans een wereld tot leven waar je weinig over leest: de

onderkant van de laatmiddeleeuwse samenleving. Haar boek is een parel van onderzoeksdrijf die vol staat met verbijsterende verhalen.

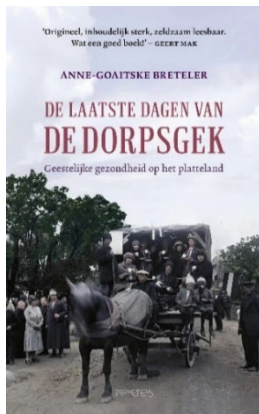
Een meisje dat stiekem een koe van een nonnenklooster melkt, een edelsmid die een molenaarsvrouw versiert met een gestolen boek, een gezin dat een gejatte jas voor de zekerheid uitrafelt en dan het draad verkoopt, of een knecht die het schaap van zijn stiefvader opeet: wat gestolen wordt, is waardevol. En wie iets steelt, geeft een inkijkje in zijn leven en inventiviteit.

Op basis van tot nu toe onontdekte dievenbekenissen verkent Janna Coomans de dagelijkse handel en wandel van de late middeleeuwen. *Dievenland* is een uitzonderlijk levendig boek over gewone mensen die geconfronteerd werden met instabiliteit en onzekerheid in de laatmiddeleeuwse Lage Landen.

Coomans, Janna. (2025). *Dievenland. Overleven in de Middeleeuwen*. De Bezige Bij. 27,99 euro

Geestelijke gezondheid op het platteland

Dwars door verschillende Friese provinciesteden, dorpskernen en uithoeken onderzoekt *De laatste*

dagen van de dorpsgek hoe plattelanders eeuwenlang zijn omgegaan met geestelijke gezondheid. Hoe kan het dat er opmerkelijk veel suïcides op het platteland voorkomen, terwijl er relatief weinig aanspraak op de ggz wordt gemaakt? Wat is er met de dorpsgek gebeurd? En waar lag de grens tussen 'krankzinnig' gedrag of 'net even anders' zijn?

In dit boek met een cultuurhistorische inslag komen verschillende plattelandsbewoners van toen en nu aan het woord. De getuigenissen uit familiearchieven, patiëntendossiers of uit mondelinge overlevering vormen samen een nooit eerder verteld verhaal, waarin collectief zwijgen, schaamte en uitbanning hand in hand gaan met gemeenschapszin, zorg dragen en

ruimte bieden.

De persoonlijke gebeurtenissen spelen zich af tegen het decor van uitgestrekte landerijen waarover de natuur heer en meester is. Het is juist die binding met de omgeving en de agrarische cultuur die misschien nog wel meer doorwerkt in de huidige plattelander dan eerder gedacht.

Breteler, Anne-Goaitske. (2024). *De laatste dagen van de dorpsgek. Geestelijke gezondheid op het platteland*. Amsterdam: Prometheus. 23,50 euro.

Dierenwelzijn in de Eén en twintigste eeuw

Het ministerie van Landbouw en de Nederlandse Voedselen Warenautoriteit (NVWA): de één moet wetten invoeren die mens en dier beschermen, de ander moet ze uitvoeren. Het zijn twee overheidsinstanties die ons van gezond, veilig en eerlijk voedsel moeten voorzien. Helaas is de geschiedenis van deze twee organisaties een aaneenrijging van misstanden en schandalen. Tot op de dag van vandaag lopen beide aan de leiband van een industrie waarop ze zouden moeten toezien. *Het bedwelmingsapparaat* vertelt een schokkend verhaal gebaseerd op vele gesprekken met interne bronnen van hoog tot laag. Hoe heeft het zover kunnen komen? Waarom staan wij dit systeem nog met zijn allen toe? En hoe kan het anders?

Siebelink, Jeroen. (2025). *Het bedwelmingsapparaat. De staat tegen mens, natuur en dier*. Utrecht: Spectrum. 24,99 euro.

Hoe denken boerenfamilies zelf over dierenwelzijn?

Bij de Raad voor Dierenaangelegenheden (RDA) zijn we erg benieuwd hoe mensen over dieren denken. Daarom brengen we elke vijf jaar ons rapport *Staat van het Dier* uit, waarin we trends en ontwikkelingen op dit gebied in beeld brengen. Zo weten we hoe de ‘gemiddelde Nederlander’ aankijkt tegenonder meer dierenwelzijn en de gewenste omgang met dieren. Maar hoe zit het eigenlijk met boerenfamilies die al generaties als veehouder werkzaam zijn?

Zien we bij hen ook beweging in de praktijk? Is het denken over dieren ook in die families veranderd? We hebben het een aantal veehouders gewoon gevraagd. Uiteindelijk hebben we uitgebreid met vijf families gesproken: drie generaties boeren binnen een familiebedrijf, van opa en oma tot en met de kleinkinderen. Daarnaast hebben we de persoonlijke ervaringen van onze ‘raadsboeren’ opgetekend: zij zijn zowel agrariër als (voormalig) lid van de RDA.

Eén ding is duidelijk: al generaties lang zoeken boeren naar balans – tussen dier en bedrijf, regels en realiteit, samenleving en erf. Die zoektocht is nooit klaar, maar altijd in beweging. Juist daarin schuilt de kracht van deze verhalen: ze laten zien dat de richting positief is, want langzaam maar zeker verschuift de balans steeds meer naar het dier.

Raad voor Dierenaangelegenheden. (2025). *Dierenwelzijn in drie generaties: verhalen van het boeren erf*. Den Haag: Raad voor Dierenaangelegenheden. Te raadplegen op:

<https://www.rda.nl/documenten/2025/09/30/ge>.

De Scholtens – een Nederlandse landbouwindustrie-familie. Biografie als performance

Meer dan een monument

Een culturele biografie van de
Groningse ondernemersfamilie Scholten,
1820-1960

Marijke Dwarswaard

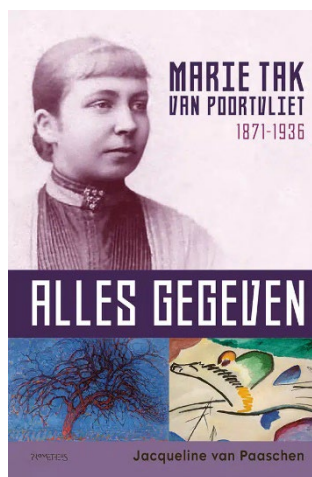
Dit proefschrift is een biografie van de Groningse familie Scholten en bestrijkt de periode 1820-1960, waarin drie generaties Scholtens aan bod komen. De hoofdvraag van deze thesis is hoe de verschillende leden van de familie Scholten hun identiteit vormgaven en, daarop voortbordurend, of er sprake was van een collectieve familie-identiteit. De hoofdvraag wordt ondersteund door verschillende deelvragen, waarin onder andere wordt onderzocht welke rol vrouwen speelden binnen het familiebedrijf, hoe (a)symmetrisch de verschillende vormen van kapitaal waren verdeeld tussen de familieleden, in hoeverre er

sprake was van dynastieke drang, en wat de plaats van filantropie was.

Het concept van (autobiografische) performance vormt één van de belangrijkste analyseenheden in deze thesis. Dergelijke performances worden gevonden in egodocumenten, artefacten, visuele bronnen, handelingen en ten slotte in het familiearchief als geheel. Dit familiearchief verhuult de rol van vrouwen in de familie, zowel door de wijze waarop de inventaris is opgesteld als door wat er wel en niet in is opgenomen. Het antwoord op de hoofdvraag van deze thesis is dat de Scholtens hun identiteit probeerden vorm te geven als leden van de nieuwe elite. Daarbij creëerden zij een familienaam en -verhaal waarin filantropie een belangrijke rol speelde, evenals het idee dat zij uit een arm milieu afkomstig waren.

Dwarswaard, Marijke. (2025). *Meer dan een monument: Een culturele biografie van de Groningse ondernemersfamilie Scholten, 1820-1960*. Groningen: University of Groningen. Het proefschrift is [hier](#) te raadplegen.

Biografie pionier biologische landbouw in Nederland

Marie Tak van Poortvliet (1871-1936) was modern, revolutionair, homoseksueel, esoterisch, vermogend en erudiet. Haar biografie is een verbijsterend verslag van een vrouw uit het patriciaat die zich aan het begin van de twintigste eeuw manifesteerde als een pionier in het verzamelen van moderne kunst. Topstukken uit haar kunstcollectie van Kandinsky, Marc, Mondriaan, Léger en anderen liet zij na aan belangrijke musea. Jacqueline van Paaschen onderzoekt de strijd van Marie Tak van Poortvliet op vele fronten met haar vernieuwende ideeën over muziek, politiek, landbouw, ook over een volwaardige plaats van vrouwen in de samenleving.

In het Kunstmuseum Den Haag is nog tot 1 maart 2026 een tentoonstelling over haar en Jacoba van Heemskerck te zien.

van Paaschen, Jacqueline. (2025). *Alles gegeven – Marie Tak van Poortvliet 1871-1936*. Amsterdam: Prometheus. 49,99 euro.

Familiegeschiedenis van boeren en psychiaters

Grootvader Dirk Enno Wiersma was een Fries-Groningse boer die God buiten de deur zette. Zoon Enno Dirk vertrok naar Wenen, werd psychiatrieprofessor in Groningen en vroeg zich met Freud af: ‘Was will das Weib?’ Kleinzoon Dirk, criminoloog en ook psychiater, verkoos samen met zijn Belgische vrouw in Oegstgeest de dood om de ontluistering voor te zijn. Alle drie waren ze in de twintigste eeuw noodzakelijkerwijs kind van hun tijd. *Beklemde zielen* gaat over hun geschiedenis in een wereld waarin alles anders werd, maar niets echt veranderde. Want wat zijn we inmiddels wijzer geworden over onszelf en de meer of minder geliefde naaste? En wat heeft dit familie verhaal eigenlijk te maken met zangeres Billie Eilish (of Taylor Swift) en de van Berlijn tot New York en Rotterdam opgevoerde Weense operette die zich afspeelde in een dorp in Holland genaamd Grijskerk?

Van der Hoek, Sietse. (2025). *Beklemde zielen. Een familiegeschiedenis van boeren en psychiaters*. Noordboek. 24,90 euro.

Melk de witte motor. Een familie- en moderniseringsgeschiedenis

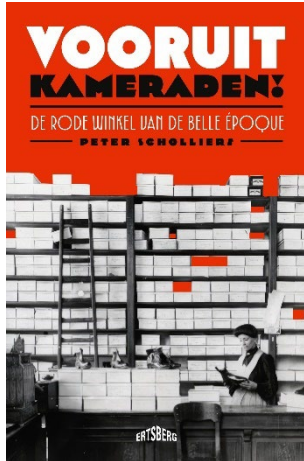
Zestien was Jutta's opa toen hij in 1915 melk ging ophalen bij boeren in de buurt. Tegen de tijd dat Jutta werd geboren reed hij in een Mercedes en rookte hij dikke sigaren. Dit bijna Amerikaanse familie verhaal van armoede naar rijkdom speelt zich af tegen de wonderbaarlijke geschiedenis van de melkproductie in Nederland. Grootvader Leen Menken bracht met ‘Melk is goed voor elk’ de zuivel drank aan de man en was de laatste particuliere melkproducent in Nederland.

Door gesprekken met haar ooms en tantes, herinneringen van opa Leen en archiefonderzoek reconstrueert Chorus de opkomst en de nadagen van het familiebedrijf. „Waar is het bedrijf ons ontglipt”, vragen ooms en tantes zich wel eens af op familiefeesten. Die vraag loopt als een rode draad door het verhaal van Chorus, waar ze aan begon na het overlijden van haar moeder in 2022. *Dagen van melk* is een gebonden boek met stofomslag en bevat foto's van de familie en het familiebedrijf.

Chorus, Jutta. (2025). *Dagen van melk. De geschiedenis van ons familiebedrijf*. Pluim. 24,99 euro.

Coöperatie, arbeidersbeweging, consumptiemaatschappij

145 jaar geleden startten enkele jonge Gentse socialisten een stoutmoedig experiment: de samenwerkende maatschappij Vooruit. Buiten ieders verwachting hield het niet alleen stand, het

werd een voorbeeld voor heel Europa.

Wat begon als een kleine bakkerij mechaniseerde, breidde uit en kreeg het gezelschap van kledingwinkels, cafés, een steenkoolhandel, apotheken en kruidenierswinkels. De coöperatie verleidde duizenden arbeidersgezinnen met haar frappante reclame, uitdijende aanbod en opvallende architectuur. Ze bood een warm thuisgevoel aan mensen die voordien amper meetelden. Daarnaast was Vooruit een innoverend bedrijf, dat oog had voor productiekosten, marketing, omzet en verkooptechnieken. Het mengde socialisme met consumptie.

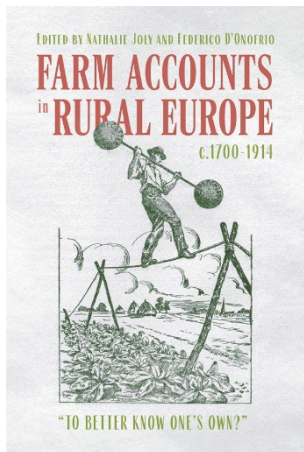
Scholliers eindigt zijn verhaal in 1914, wanneer de contouren van de huidige consumptiemaatschappij vastlagen. Vooruit, kameraden! verklaart de wording van de consumptiemaatschappij.

Hoe we ons vandaag kleden, ontspannen, gezond houden, verwarmen, feesten en eten heeft alles te maken met de cruciale jaren toen de coöperatie in actie schoot.

Scholliers, Peter. (2025). *Vooruit, kameraden! De rode winkel van de belle époque*. Ertsberg. 29,95 euro

Buitenland en algemeen

Modernisering en boerenboekhoudingen

Het boek analyseert hoe boekhouding en landgoedadministratie de houding en werkwijzen in het landbouwbeheer hebben veranderd gedurende drie eeuwen Europese geschiedenis. Van de achttiende eeuw tot ver in de twintigste eeuw ontwikkelde zich een ideaalbeeld van de boer als accountant, die economische transacties nauwgezet zou vastleggen; ordelijke boekhouding werd beschouwd als de basis van goed beheer, en alleen degenen die hun financiën correct beheerden, zouden overleven en floreren. Het is duidelijk dat dit zowel in theorie als in de praktijk gebeurde, waarbij steeds meer boeren (mannen én vrouwen) in deze periode steeds formeler vastgelegde bedrijfsgegevens bijhielden; er is een breed scala aan waardevolle documentatie bewaard

gebleven, afkomstig van grote landgoederen, kleine pachters, huurders en eigenaar-boeren. Op basis van dit rijke bronnenmateriaal onderzoekt dit boek boekhoudkundige en administratieve praktijken binnen het landbouwbeheer in heel Europa, met casestudies variërend van Westfalen en het Rijnland tot Frankrijk en Zwitserland, over een periode van drie eeuwen. Het behandelt wie deze gegevens bijhield en waarom, hoe praktijken in de loop van de tijd veranderden en zich ontwikkelden, en op welke manieren en in hoeverre financiële administratie en boekhouding de ontwikkeling van de landbouw hebben beïnvloed. Ook wordt de rol belicht van boerenorganisaties en overheidsinstanties bij het stimuleren van hogere kwaliteitsnormen in administratie.

De inleiding en hoofdstukken 7 en 9 zijn als Open Access beschikbaar. (vertaald met ChatGPT)

De bundel bevat geen specifiek hoofdstuk over Nederland, maar wel een artikel getiteld: *The intentional spread of farm accountancy offices in Switzerland and the Netherlands, 1890-1940* geschreven door Federico D'Onofrio. Dit artikel kan in open access worden gelezen:

<https://openaccess.boydellandbrewercms.com/?id=-297378>.

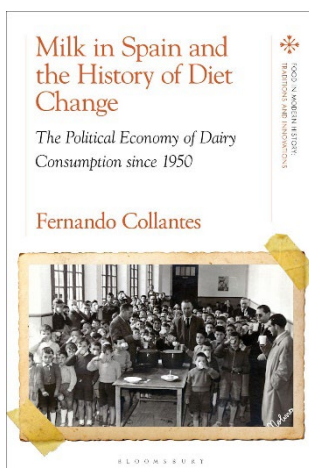
Ondermeer het volgende schrijft Federico D'Onofrio in zijn conclusie:

... We kunnen de invloed van deze inspanningen zien in Nederland. Nederlandse boekhoudkantoren, zoals die in Friesland en Groningen, waren ontstaan uit de noodzaak voor boeren om nauwkeurige gegevens te hebben over de winstgevendheid van hun bedrijven na de invoering van de inkomstenbelasting. Maar, in navolging van het Zwitserse voorbeeld en de aanbevelingen van het *International Institute of Agriculture*, begonnen zij hun gegevens ook te aggregeren. Uiterlijk in 1921–1922 was de Directie van de Landbouw bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken begonnen met het verzamelen van boekhoudkundige gegevens via het netwerk van Rijkslandbouwconsulenten, een instelling die was opgericht om de invoering van nieuwe technologieën en beheersmethoden te stimuleren. De gegevens waren echter schaars en onsystematisch. Daarom besloot het Landbouw-Comité in 1925 een Unie van Landbouwboekhoudkantoren (Vereniging Landbouwboekhouden) op te richten, die was ontstaan na de invoering van de inkomstenbelasting in de jaren 1910.

Op 21 maart 1926 verwelkomden de secretaris van het Landbouw-Comité, dr. H. Molhuysen, en J. A. Stoop, een belastinginspecteur uit Tiel, vertegenwoordigers van landbouwboekhoudkantoren in Den Haag. Stoop stelde voor de krachten te bundelen en hun boekhoudmethoden te standaardiseren. Als aanvankelijk doel werd samenwerking tussen belastinginspecteurs (het fiscus) en boeren genoemd, om enkele problemen veroorzaakt door de inkomstenbelasting op te lossen. In april 1926 introduceerden Stoop en de landbouweconoom Geert Minderhoud (voormalig secretaris van de Groninger Maatschappij van Landbouw) echter het idee om de gegevens voor statistische doeleinden te gebruiken. Zij waren van mening dat boekhoudkantoren een veel betere bron van informatie zouden vormen dan landbouwconsulenten. Stoop benadrukte daarom de noodzaak tot uniformering van kasboeken en inventarissen. De kantoren werd gevraagd de gegevens die zij van hun leden verzamelden te anonimiseren en door te sturen naar de Directie van de Landbouw, waardoor particuliere gegevens publieke informatie werden. Minderhoud lichtte toe dat de modellen hiervoor de Duitse Landwirtschaftsrat en de Zwitserse Boerenbond waren. Op deze wijze konden boekhoudkantoren die oorspronkelijk bedoeld waren om individuele bedrijven te ondersteunen, worden omgevormd tot instrumenten van agrarisch bestuur. ...(vertaald met ChatGPT).

Joly, Nathalie, & D'Onofrio, Federico (Eds.). (2025). *Farm Accounts in Rural Europe, c.1700-1914*. Boydell and Brewer.

Melk, gezondheid, consumptiemaatschappij in Spanje

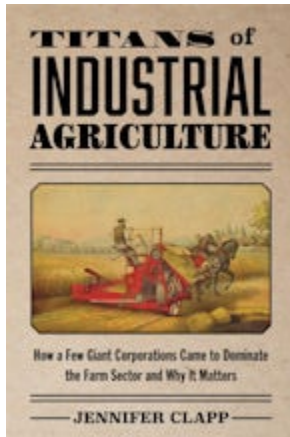

In nauwelijks drie generaties is het Spaanse dieet totaal veranderd. De traditionele zorgen over voedingsgezondheid en schaarste zijn grotendeels achtergelaten, maar hebben plaatsgemaakt voor nieuwe problemen die juist met overvloed te maken hebben. In dit boek laat Fernando Collantes zien hoe de zuivelindustrie centraal stond in deze maatschappelijke verschuiving. Van de wijdverbreide calciumtekorten in de jaren vijftig tot de meer recente, en controversiële, terugkeer naar sterk bewerkte voedingsmiddelen: het boek biedt een recente geschiedenis van de veranderingen in het Spaanse voedingspatroon. Door te onderzoeken waarom deze verschuiving heeft plaatsgevonden, en hoe, laat het zien dat in de voedselwereld samenleving, politiek, economie en wetgeving nauw met elkaar

verweven zijn. *Milk in Spain and the History of Diet Change* neemt de lezer mee verder dan alleen voedsel. Het combineert kwalitatieve en kwantitatieve methoden om veranderingen in voeding te plaatsen binnen het bredere debat over de consumptiemaatschappij en 'het goede leven'. Door twee modellen van voedselconsumptie tegenover elkaar te zetten, laat het zien dat, tenzij het overheidsbeleid de uitdaging van welvaart serieus neemt, het voedselsysteem een obstakel kan worden voor een betere samenleving. (vertaald met ChatGPT). Voor een uitvoerig recensie, zie [hier](#).

Collantes, Fernando. (2024). *Milk in Spain and the History of Diet Change. The Political Economy of Dairy Consumption since 1950*. London: Bloomsbury Publishing. Prijs: 26,09 (!) Ppb.

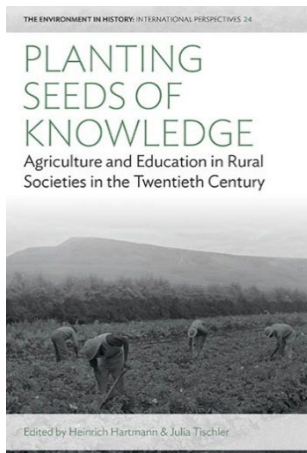
Geschiedenis agro-industrie

Elk jaar wordt er voor honderden miljarden dollars aan landbouwmachines, kunstmest, zaden en pesticiden verkocht aan boeren over de hele wereld. Hoewel agrarische benodigdheden een enorme sector van de wereldeconomie zijn, wordt het leeuwendeel van die markt gecontroleerd door een relatief klein aantal zeer grote transnationale ondernemingen. De hoge mate van concentratie onder deze agro-industriële giganten is opvallend, aangezien landbouwbenodigdheden een paar honderd jaar geleden nog niet eens verhandelde goederen waren. In *Titans of Industrial Agriculture* legt Jennifer Clapp uit hoe we van toen naar nu zijn gegaan, en schetst zij de krachten die deze extreme concentratie van macht en de verankering van de industriële landbouw mogelijk hebben gemaakt. Clapp onthult dat de bedrijven die naar de top van deze sectoren stegen, profiteerden van duidelijke markt-, technologie- en beleidsvoordelen die een eeuw of langer teruggaan en hen in staat stelden hun activiteiten uit te breiden door middel van fusies en overnames die hen nog groter en machtiger maakten. Deze dynamiek is van belang omdat de bedrijven aan de top al lange tijd de industriële landbouwpraktijken vormgeven die op hun beurt enorme sociale, ecologische en gezondheidsgevolgen hebben gehad voor de planeet en de toekomst van voedselsystemen. Naast het analyseren van hoe deze problemen zijn ontstaan en zich hebben gemanifesteerd, onderzoekt het boek recente inspanningen om de macht en dominantie van bedrijven in voedselsystemen aan te pakken en beoordeelt het de vooruitzichten op verandering. Als een van de eerste werken die de diepe wortels van de bedrijfsmacht in de landbouw onderzoekt, helpt *Titans of Industrial Agriculture* te verduidelijken hoe zakelijke actoren het "vastzetten" (lock-in) van de industriële landbouw hebben aangemoedigd, ondanks alle bekende sociale en ecologische kosten ervan. (vertaald met Gemini).

Clapp, Jennifer. (2025). *Titans of industrial agriculture. How a few giant corporations came to dominate the farm sector and why it matters*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press. Prijs: 40 dollar.

Modernisering, de overheid, landbouwkennis in ruraal Europa

In de late negentiende en vroege twintigste eeuw werden landbouwpraktijken en het bestaan op het platteland uitgedaagd door veranderingen zoals commercialisering, geïntensiverde mondiale handel en snelle verstedelijking. *Planting Seeds of Knowledge* bestudeert de relatie tussen deze agrarische veranderingen en de totstandkoming van kennis vanuit een transnationaal perspectief. De brede bijdragen aan dit boek, die uitwisselingen omvatten tussen verschillende delen van Europa, Noord- en Zuid-Amerika, het Indiase subcontinent en Afrika, veranderen de huidige geschiedschrijving om te laten zien hoe lokale ervaringen de globale praktijk hebben gedefinieerd. (Vertaald met Gemini) Voor een uitgebreide recensie, zie [hier](#).

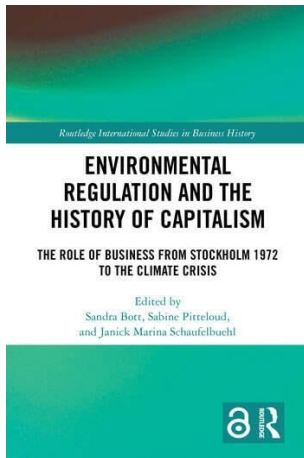
De recensie begint als volgt:

Deze bundel onderzoekt de verspreiding van landbouwkundige kennis in de loop van de 20e eeuw op verschillende plaatsen in de wereld. Wat stevast naar voren kwam als een poging van overheidsinstellingen om maatschappelijke modernisering door middel van gerichte interventies te versnellen, blijkt bij historische reconstructie bijna altijd een fiasco te zijn en bereikte nauwelijks het feitelijk nagestreefde doel. De antropoloog James C. Scott heeft dit samengevat in de veelgeciteerde formule van het '*Seeing Like A State*'. De wetenschaps historicus Jon Harwood constateert dat in het geval van het landbouwkundige ontwikkelingsbeleid steeds weer dezelfde fouten werden gemaakt: Niemand leerde uit de ervaring hoe moeilijk de verplaatsing van kennis is. In navolging van Scott en Harwood (evenals anderen) zetten Julia Tischler en Heinrich Hartmann zich in de inleiding nadrukkelijk af tegen de opvatting dat een kennistransfer moderne productiemethoden vanuit een centrum van de wereldmaatschappij met succes over de hele wereld heeft verspreid. Hoewel een groeiend belang van de geformaliseerde landbouwkundige kennis en de transnationale circulatie daarvan in de 20e eeuw kan worden vastgesteld. ...

Hartmann, Heinrich, & Tischler, Julia (Eds.). (2023). *Planting Seeds of Knowledge. Agriculture and Education in Rural Societies in the Twentieth Century*. New York: Berghahn books. Prijs: 150 dollar, en gratis te downloaden op <https://www.berghahnbooks.com/title/HartmannPlanting>.

Milieubeleid en bedrijfsleven

Deze bundel onderzoekt de historische rol van bedrijfsfactoren in het klimaat- en milieubeleid sinds de jaren zeventig. Door middel van een compilatie van recent historisch onderzoek ontsluit dit boek de oorsprong van hedendaagse uitdagingen bij het reguleren van milieuvervuiling. Met originele casestudies biedt het een genuanceerd inzicht in het milieu-tegenoffensief dat werd georkestreerd door bedrijfsleiders, -verenigingen en denktanks na 1972,

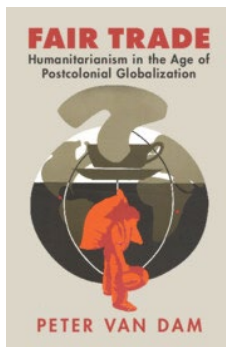

volgend op de cruciale Stockholm Conferentie van de Verenigde Naties over het Menselijk Leefmilieu. Lezers krijgen inzicht in de historische manoeuvres van bedrijven, gericht op het verminderen van regulatierisico's, het co-creëren van expertise, en het bepalen van het kader van het milieudebat. Van het onthullen van de tactieken die door diverse bedrijfsfactoren werden ingezet tot het verkennen van de opkomst van marktgedreven milieubewustzijn, biedt dit boek een uitgebreide verkenning van de complexe dynamiek die het milieubeleid vormgeeft. (vertaald met Gemini). Geen van de hoofdstukken is specifiek gericht op landbouw of agro-industrie.

Bott, Sandra, Pitteloud, Sabine, & Schaufelbuehl, Janick Marina (Eds.).

(2025). *Environmental Regulation and the History of Capitalism. The Role of Business from Stockholm 1972 to the Climate Crisis*. Routledge. Prijs: 140 euro, maar gratis te downloaden van https://www.taylorfrancis.com/books/oa-edit/10.4324/9781003515494/environmental-regulation-history-capitalism-sandra-bott-sabine-pitteloud-janick-marina-schaufelbuehl?_gl=1*1oyc7jy*_gcl_au*MTAzMjc3OTc3NC4xNzYzMDIxMjI0*_ga*NTMwNTYxMjI0LjE3NjMwMjEyMjY.*_ga_0HYE8YG0M6*czE3NjUzMDY1NTkkbzmkZzAkdDE3NjUzMDY1NTkkaJYwJGwwJGgw.

Fair trade en landbouwproducten

De fairtradebeweging is een van de meest duurzame en succesvolle burgerinitiatieven die uit de jaren zestig zijn voortgekomen. In de eerste transnationale geschiedenis van deze beweging beschrijft Peter van Dam haar opkomst en laat hij zien hoe activisten na de dekolonisatie probeerden de wereldmarkt te hervormen. Op basis van origineel archiefonderzoek naar de handel in handwerk, suiker, papier, koffie en kleding toont Van Dam hoe de alledaagse, materiële aspecten van fairtrade-activisme de internationale politiek van dekolonisatie verbonden met de dagelijkse realiteit van mensen over de hele wereld. Hij onderzoekt de verschillende schaalniveaus waarop

activisten opereerden en de instrumenten die zij gebruikten in hun streven naar meer rechtvaardige economische relaties tussen het mondiale Zuiden en Noorden.

Met een zorgvuldige analyse van een inmiddels alomtegenwoordige mondiale beweging biedt Van Dam een nieuwe, essentiële invalshoek om de geschiedenis van het humanitarisme in het tijdperk van postkoloniale globalisering te begrijpen. (vertaald met ChatGPT). In 2018 is van dezelfde auteur verschenen bij Amsterdam University Press: *Wereldverbeteraars: een geschiedenis van fair trade*.

Van Dam, Peter. (2025). *Fair Trade. Humanitarianism in the Age of Postcolonial Globalization*. Cambridge: Cambridge University Press.

Websites

Op de site van de vereniging kan men allerlei nuttige links naar onderwerpen, organisaties, en tijdschriften op ons aandachtsgebied vinden: <https://landbouwgeschiedenis.nl/links/>.

Vergeet vooral ook niet de website van de EURHO te raadplegen. Geeft zeer *up to date* informatie over landbouw-, landschaps-, en plattelandsgeschiedenis in Europa met inhoudsopgaven van tijdschriften zodra ze verschijnen: <https://www.ruralhistory.eu/>.

De lijst met verwijzingen naar websites die hieronder staan, staat ook op de website en zal met enige regelmaat worden bijgewerkt. Er worden er verwijderd en nieuwe zullen worden toegevoegd. Het betreffen aspecten van ons werkveld. Wat ze waard zijn, is aan eenieder zelf om te beoordelen. Bent u zelf een website tegengekomen, waarvan u denkt dat die mogelijk interessant is voor de VLG, aarzel dan niet die te melden.

Digitale leeszaal CAG - Leuven. Het CAG is altijd al een belangrijke en onmisbete plek om te bekijken in de digitale ruimte, maar ze hebben zich weer verbeterd. Voor Vlaanderen kan men sinds kort alle historische edities van De Boer, De Boerin, De BJB'er, Levend Land, Ontmoeting, Groene Krant, De Geitenkweker, Pluim- en kleinvee en Onze Ploeg digitaal raadplegen. Dit zijn **de ledenbladen van de Landelijke Beweging** (Boerenbond, Landelijke Gilden, Groene Kring, Ferm en KLJ). Onmisbaar dus voor een ieder die Nederland en Vlaanderen wil vergelijken. Klik [hier](#).

Met de onlangs gepubliceerde Ontwerp-Nota Ruimte maakt het Rijk ruimtelijke keuzes voor 2030 en 2050, met een doorkijk naar 2100. Door nu structurerende keuzes te maken, voorkomen we het afschuiven van problemen naar elders of naar toekomstige generaties. Om dit in perspectief te zetten, is een **geschiedenis van de ruimtelijke ordening** geschreven door architectuurhistoricus en RO-vakjournalist Marieke Berkers. De eerste is [hier](#) te vinden.

Ruimtegebruik is één van de grote vraagstukken in Nederland op dit moment. Zie [hier](#) hoe het College van Rijksbouwmeester en Rijksadviseurs (CRa) ernaar wil kijken. Om het nadenken erover te vergemakkelijken heeft het **PBL een storymap** gemaakt. In deze storymap laten we zien hoe het ruimtegebruik in een veenweidelandschap (Groene Hart), een zeekleilandschap (Goeree-Overflakkee) en een dekzandlandschap (Het Groene Woud, Noord-Brabant) is veranderd tussen 1970 en 2017. Vervolgens bespreken we welke beperkingen gelden voor veranderingen in het ruimtegebruik in deze gebieden. Ten slotte bespreken we hoe dat ruimtegebruik in deze gebieden zou kunnen veranderen tot en met 2050. Zie [hier](#).

Monitor of Well-being. Naast het BBP probeert men ook andere maten van ontwikkeling te ontwikkelen. In Nederland wordt ook voor het beleid en onderzoek gebruik gemaakt van het door het CBS ontwikkelde maat van welbevinden gebruikt. [Dit is een interessante site](#) waar die wordt gekoppeld aan de Sustainable Development Goals. Zie ook [hier](#).

De afdeling **Speciale Collecties van de Wageningen Universiteit** heeft een mooie site met [Online Exhibitions](#). O.a. [Fascinating Viruses: Prof. T.H.Thung, the first professor in virology](#); [Dutch Landscape Designed: 1946 – 1954](#).

[Biologielessen. Landbouw in Nederland \(Vroeger en nu\)](#). De huidige Nederlandse voedselproductie is het resultaat van een grootse **ontwikkeling die de landbouw de afgelopen pakweg 100 jaar heeft doorgemaakt**: mechanisatie, gewasbescherming, specialisatie en intensivering hebben de productiviteit opgestuwd tot een niveau dat nergens anders in de wereld wordt gehaald.

Een elfde, twaalfde eeuwse Friese boerderij opgegraven in Noord-Holland. Het is zeer goed mogelijk dat de boerderij is gebouwd door Friese kolonisten of in ieder geval dat de bouwwijze vanuit Friesland hiernaartoe is gekomen. West-Friesland en Friesland vormden in de Middeleeuwen één gebied en zijn na de verovering door graaf Floris V in 1282 van elkaar gescheiden geraakt. In hoeverre bootvormige boerderijen gebruikelijk waren en tot wanneer deze dan zijn gebouwd, blijft vooralsnog onbekend. Lees [hier](#) het hele bericht.

Combinatie van Nederlandse waterstaatsgeschiedenis en agrarische geschiedenis: [Fascine Mattresses: Basketry Gone Wild](#) (Fascinematrassen: Vlechtwerk in een nieuwe dimensie). Past goed bij onze 2025 Griendcultuur-excursie. [Zie het verslag daarvan](#).

[Erfgoed en klimaatverandering](#). **Klimaatverandering vormt een risico voor ons erfgoed**: doordat het weer extremer wordt, kan erfgoed sneller slijten of beschadigen. Hoe kwetsbaar ons erfgoed precies is voor de effecten van klimaatverandering is nog niet duidelijk. De kaart geeft een eerste landelijke indicatie en is bedoeld als vertrekpunt voor verdere analyse. De RCE benadrukt dat samenwerking cruciaal is om het Nederlandse erfgoed te beschermen tegen de effecten van een veranderend klimaat.

Podcast / Blog / TV programma

Nieuw blog: [Geschiedenis van eten, koken en winkelen](#)

Deze blog wordt bijgehouden door de gerenommeerde voedsel-historici Patricia Van den Eeckhout en Peter Scholliers, beide VUB. Gezien voedsel en landbouw steeds meer samen bestudeerd worden, een blog om in de gaten te houden.

TV / Streamingdienst

Voor de geschiedenis van verandering op het Nederlandse platteland is de serie **18 miljoen Nederlanders** gemaakt door Human en te vinden op [NPOStart](#) interessant. Nederland telt 18 miljoen mensen. Maar wat als je op een plek woont waar de uitdagingen van deze tijd aan je voordeur kloppen? De stem van Paulien Cornelisse stelt je voor aan 'gewone' Nederlanders. Zij vertellen over wat er speelt in hun regio en duiden hiermee de grote maatschappelijke thema's. Afleveringen over Borssele, Maassluis, Marken, Winterswijk, Klarenbeek, en Diever zijn al verschenen. Ze duren elk een kwartier.

Ledenservice

Boekenbeurs

Geen nieuwe aanbiedingen.

Verzoek om hulp bij onderzoek

Geen nieuwe verzoeken

Bestuur en commissies VLG

Bestuur

Prof. dr. Hans Mol (voorzitter) (aftredend 2026, 1e termijn)
dr. Remi van Schaik (secretaris) (aftredend 2029, 1e termijn)
dr. Merijn Knibbe (penningmeester) (aftredend 2027, 1e termijn)
dr. Michiel de Haas (aftredend 2026, 1e termijn)
dr. Jeroen Zomer (aftredend 2026, 1e termijn)
Sven Lefèvre MA (aftredend 2027, 1e termijn)
Anna Groentjes (aftredend 2028, 1e termijn)

Kascommissie 2025

Ton Wagendorp
Jan Fongers

Redactie Historia Agriculturae

Michiel de Haas (voorzitter)
Merijn Knibbe (secretaris)
Janny Bloembergen-Lukkes
Paul Brusse
Piet van Cruyningen
Floor Haalboom
Hans Mol

Jury Pim Kooij Scriptieprijs

Janny Bloembergen-Lukkes (voorzitter)
Milja van Tielhof
Harm Zwarts

Vertegenwoordiger bij het EURHO-bestuur

Piet van Cruyningen

Redactie website & nieuwsbrief

Anton Schuurman (anton@antonschuurman.eu)

Over de VLG-Nieuwsbrief

De Nieuwsbrief is er voor en door de leden van de Vereniging. Aarzel niet om een bericht/bijdrage in te sturen – met name ook voor de rubrieken Forum, Nieuws (tentoonstellingen, bijeenkomsten, nieuw onderzoek), Literatuursignaleringen, Websites. Ik ontvang ook graag informatie over promoties, master-scripties en beurzen voor “agrarisch”-onderzoek verricht aan Nederlandse en Belgische universiteiten.

De nieuwsbrief is vooral gericht op de Nederlandse en Belgische geschiedenis vanaf de prehistorie tot nu van landbouw, platteland, landschap, landelijke architectuur, voedsel, gebruik en beheer van natuurlijke hulpbronnen, ecologie, duurzaamheid. Kortom: groene geschiedenis. Aandacht voor andere geografische gebieden is er vooral voor achtergrond, betere duiding, en genereren van ideeën. We hopen met de Nieuwsbrief en de Website te laten zien dat er veel en serieus werk gebeurt op deze terreinen.

Deze nieuwsbrief bevat bijdragen van het bestuur van de VLG, Remi van Schaïk, Sven Lefèvre, Hans Mol, Anna Groentjes, Amber Striekwold, Anna Teijeiro, Peter Veer en Piet van Cruyningen.

Materiaal is overgenomen van openbare websites van uitgevers (met name wat betreft de signalementen), van organisaties en verenigingen. Vreemde talen zijn naar het Nederlands vertaald met behulp van ChatGPT/Gemini.

Het volgende nummer is gepland half februari te verschijnen. Berichten die in het volgende nummer komen, worden tussendoor al wel op de website geplaatst. Onder aan elke webpagina staat wanneer die gewijzigd is, zodat gemakkelijk te vinden is of er wat is veranderd.